

De diervoederhygiëne verordening als opmaat voor 'toezicht op controle' in de diervoederketen

Eyke van den Ban (ASG), Martien Bokma-Bakker (ASG), Nico Bondt (LEI),
Bert Ipema (A&F), Joop van der Roest (RIKILT)

Copyright

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van Animal Sciences Group van Wageningen UR te Lelystad.

Goedgekeurd door het divisiehoofd
Nutrition and Food

Ing. D. Schuhmacher

April 2005

De diervoederhygiëne verordening als opmaat voor 'toezicht op controle' in de diervoederketen

Eyke van den Ban (ASG), Martien Bokma-Bakker (ASG), Nico Bondt (LEI), Bert Ipema (A&F), Joop van der Roest (RIKILT)

April 2005

Samenvatting

Per 1 januari 2006 wordt de diervoederhygiëne verordening EG Nr. 183/2005 van kracht. In deze verordening staan traceerbaarheid, aansprakelijkheid, risicobewust handelen en HACCP principes centraal. Doel van dit project was om praktijkkennis en ervaringen te gebruiken om de naleving en het draagvlak voor de diervoederhygiëne verordening gericht te kunnen bevorderen. De volgende onderzoeksvragen stonden centraal:

- Voldoen bedrijven die GMP+-gecertificeerd zijn ook aan diervoederhygiëne verordening?
- Hoe is de situatie voor bedrijven die nu niet aan een kwaliteitssysteem meedoen?
- Welke knelpunten zijn er ten aanzien van de diervoederhygiëne verordening?
- Waar moet rekening mee worden gehouden bij implementatie van de diervoederhygiëne verordening?
- Hoe kunnen bovengenoemde knelpunten opgelost worden?
- Welke acties kunnen / moeten LNV, VWA, PDV, Nevedi en anderen op zich nemen?

Eén van de aandachtspunten van het project was om na te gaan in hoeverre de huidige ervaring met het kwaliteitssysteem GMP+ een goede basis voor naleving van de diervoederhygiëne verordening vormt. Er zijn namelijk een aantal belangrijke overeenkomsten tussen GMP+ en de diervoederhygiëne verordening op het vlak van HACCP, kwaliteitsnormen en traceerbaarheid.

Er is een Group Decision Room (GDR) gehouden met mensen uit de praktijk (kwaliteitsfunctionarissen, auditoren van certificerende instellingen en Bureau Coördinatie Diervoedercertificatie en -controle) om concrete knelpunten bij mengvoeder-producenten te inventariseren en te zoeken naar oplossingsrichtingen. De centrale vraag luidde: welke problemen kom je tegen in de praktijk aangaande risicobeheersing in de diervoederketen? Uit de GDR zijn drie belangrijke aandachtsvelden naar voren gekomen:

- Risicobeheersing op ketenniveau.
- Standaardisatie van kwaliteitseisen en audits.
- Controle- & sanctiebeleid en kwaliteitsbewustzijn.

Op basis van deze knelpunten en geformuleerde oplossingsrichtingen zijn de onderzoeksvragen beantwoord.

Voldoen bedrijven die GMP+-gecertificeerd zijn ook aan de diervoederhygiëne verordening?

GMP+-gecertificeerde mengvoederbedrijven kunnen in principe voldoen aan de diervoederhygiëne verordening mits ze afdoende gecontroleerd worden (door onafhankelijke certificerende instellingen) en er goed toezicht op controle is (door de VWA). Dit is ook de mening van de deelnemers aan de GDR-workshop. Gecertificeerde bedrijven voldoen aan de elementen van de diervoederhygiëne verordening voor de volgende onderwerpen: HACCP-principes (generiek), bedrijfsruimten, uitrusting, personeel, productie, kwaliteitsbeheersing, bijhouden gegevens, opslag en vervoer (eigen beheer), klachtenafhandeling en terugroepen van producten. Deze elementen zijn in het kwaliteitssysteem GMP+ opgenomen. Onafhankelijke certificerende instellingen controleren de naleving daarvan. Er zijn niettemin in de GDR wel enkele zaken genoemd die voor verbetering vatbaar zijn (zie hieronder, knelpunten diervoederhygiëne verordening). De deelnemers aan de GDR zijn in het algemeen van mening dat import, opslag en vervoer (transportsector, op- en overslag, handelaren) binnen de huidige GMP+-systematiek nog niet goed geborgd zijn.

Hoe is de situatie voor bedrijven die nu niet aan een kwaliteitssysteem meedoen?

Voor deze bedrijven is de verwachting dat er een (grote) aanpassing gevraagd wordt omdat deze bedrijven in de regel niet gewend zijn om te werken volgens HACCP-principes. Daarnaast zullen ze ook een aantal extra voorschriften met betrekking tot goede praktijken op hun bedrijf moeten implementeren. Dit is een veronderstelling: het is niet duidelijk in hoeverre deze

bedrijven al voldoen aan de eisen zoals die worden gesteld in Bijlage II van de diervoederhygiëne verordening. In het kader van toezicht op de diervoederhygiëne verordening ligt differentiatie in controle van gecertificeerde en niet-gecertificeerde bedrijven voor de hand, met een extra controle-inspanning voor niet-gecertificeerde bedrijven. Hier kan overigens ook een prikkel tot implementatie van een kwaliteitssysteem zoals GMP++ van uitgaan.

Welke knelpunten zijn er ten aanzien van de diervoederhygiëne verordening?

Uit de GDR zijn drie belangrijke aandachtsvelden (knelpunten) naar voren gekomen:

- Risicobeheersing op ketenniveau.
- Standaardisatie van kwaliteitseisen en audits.
- Controle- & sanctiebeleid en kwaliteitsbewustzijn.

Risicobeheersing op ketenniveau met de volgende knelpunten:

- Bemonstering en analyse: Er zijn in de sector geen uniforme procedures voor bemonstering in de keten, daarnaast worden ze niet efficiënt uitgevoerd waardoor de procedure lang duurt (workshop "bemonstering diervoeders", Nutreco/RIKILT november 2003). De analysemethodes zijn wel gestandaardiseerd (Sterlab en NEN-normen) maar er is weinig harmonisatie op Europees niveau. Ook voor de analysemethodes zijn de procedures niet efficiënt. Dit heeft tot gevolg dat bemonstering en analyse niet transparant zijn wat controle door de Task Force Diervoeders van de VWA bemoeilijkt.
- Import van grondstoffen (QC-certificering): De voorwaarden voor QC-certificering (GMP13) bij te importeren grondstoffen zijn minder uitgebreid dan voor andere grondstoffen (GMP01 t/m GMP12). Echter door de Kaderwet Diervoeders worden dezelfde eisen gesteld aan bedrijven die voerders importeren van buiten de EU als van binnen de EU. Derde landen waaruit mag worden geïmporteerd moeten voorkomen op speciale lijsten. Ook de inrichtingen van verzending van landen waaruit de invoer van diervoeders is toegestaan moeten door de derde landen worden bijgehouden.
- Fysieke controle EU-grenzen: Deze wordt gezien als een steekproef waardoor er risico bestaat dat voerders met ongewenste stoffen worden geïmporteerd.

Standaardisatie van kwaliteitseisen en audits met de volgende knelpunten:

De deelnemers van de GDR vinden dat standaardisatie nodig is:

- Internationaal (onder andere nationale implementatie van Europese richtlijnen).
- Op het niveau van de vele verschillende kwaliteitssystemen, m.n. internationaal.
- Op bedrijfsniveau.
- Tevens is uniformering van de controles door Certificerende Instellingen (CI's) nodig.

Deze elementen en de oplossingsrichtingen die door de deelnemers aan de GDR zijn aangegeven vallen weliswaar niet direct onder de diervoederhygiëne verordening. Dit aandachtsveld binnen het project niet verder uitgewerkt. Echter, deze knelpunten zijn vanwege de GMP+-systematiek, en de vereiste adequate controle daarop, wel degelijk relevant voor de sector.

Controle- & sanctiebeleid met de volgende knelpunten:

- Toezicht publiek of privaat: Een helder onderscheid tussen publieke en private taken is gewenst. Daarom is het logisch dat de overheid als toezichthouder het keuren en controleren aan het bedrijfsleven overlaat. Anders houdt de VWA toezicht op de VWA als controleur. Verder kan door aan te sluiten op controlesystemen van het bedrijfsleven en de directe controle te beperken de effectiviteit en efficiëntie van toezicht worden vergroot. De overheid en bedrijfsleven zijn momenteel in overleg over het toezicht in de diervoedersector.
- Adequate controle: Veel wettelijke eisen zijn zo ruim en weinig gespecificeerd dat het niet makkelijk is om een goede beoordeling te maken. Dit geldt bijvoorbeeld voor de UBA-lijsten (Uniforme Bevindingen Administratie). Het is ook onduidelijk of de deskundigheid van de auditoren (Certificerende Instellingen) en controleurs (Task Force VWA) voldoende gewaarborgd zijn. Ten

slotte, de Raad van Accreditatie accrediteert wel de Certificerende Instellingen maar niet het kwaliteitsborgingsysteem (zoals GMP+) waardoor de effectiviteit van de controle niet geborgd is.

- Adequate sancties: Om de GMP+-certificering te laten gelden als een manier om te voldoen aan de wettelijke eisen uit de diervoederhygiëne verordening dient het sanctiesysteem van GMP+ effectief te zijn. Hier zijn echter twijfels over, zowel over de stevigheid van het sanctiesysteem van GMP+ als over de daarbij noodzakelijke onafhankelijkheid van de auditoren. Voor de VWA kan de bestuurlijke boete een interessant instrument zijn. Verder zou openbaarmaking van controleresultaten ('naming and shaming') een ondersteunende functie kunnen vervullen.

Kwaliteitsbewustzijn met de volgende aandachtspunten:

- Validatie van bedrijfseigen HACCP-systemen is dringend gewenst. Vooral het verplicht valideren van kritische processen binnen het productieproces is van belang. Dit draagt bij aan een betere vergelijkbaarheid (qua borgingsniveau) van bedrijfseigen HACCP-systemen.
- Een HACCP-systeem garandeert niet dat het kwaliteitsdenken goed is ingebed in alle lagen van een organisatie.
- De rol van het management is cruciaal voor het welslagen van het voedselveiligheidsbeleid binnen het bedrijf. Indien dit beleid niet de (volledige) steun krijgt of er worden tegenstrijdige eisen gesteld aan de uitvoerders van het kwaliteitsbeleid dan is een goede implementatie daarvan in het bedrijf bijzonder moeilijk.

Waar moet rekening mee worden gehouden bij implementatie van de diervoederhygiëne verordening?

Voor alle drie categorieën aanbevelingen voor de implementatie van de diervoederhygiëne verordening geldt dat overleg tussen overheid en de sector over de inzet van de genoemde beleidsinstrumenten noodzakelijk is om voldoende draagvlak te genereren. Een goede inzet van deze beleidsinstrumenten zal in de diervoedersector kunnen resulteren in een hoger niveau van kwaliteit, traceerbaarheid, eigen verantwoordelijkheid en risicobewust handelen.

Er moet meer aandacht komen voor de positieve kanten en stimulering, dat wil zeggen niet alleen focus op risico's maar ook op kansen. Dit kan binnen het zogenaamde transitiebeleid.

In de diervoederhygiëne verordening wordt de hoofdverantwoordelijkheid voor het doen naleven van de normen voor voedselveiligheid bij de bedrijven neergelegd. Voor een goede implementatie van de diervoederhygiëne verordening zullen overheid en bedrijfsleven deze verschuiving van verantwoordelijkheden intensief met elkaar moeten bespreken.

In dit verband is ook het private GMP+-systeem van groot belang. De overheid is gebaat bij een inhoudelijk optimaal GMP+-systeem, in een zodanige vorm dat de wettelijke verplichtingen uit de verordening en nationale wetgeving daarin goed worden gedekt. Hetzelfde geldt voor de bemonsteringsmethodieken, analyses, effectiviteit van de controles en sanctionering en een verbeterd kwaliteitsbewustzijn. Ook hierbij is een intensieve communicatie tussen overheid en bedrijfsleven noodzakelijk.

Om dit te bereiken is de inzet van andere beleidsinstrumenten dan alleen wet- en regelgeving / controle en toezicht door overheid nodig. Overheid en bedrijfsleven moeten samen de vertaalslag maken van de gestelde eisen in de diervoederhygiëne verordening naar de praktijk. Veilige diervoeders is tenslotte een gezamenlijk belang.

Hoe kunnen bovengenoemde knelpunten opgelost worden?

Welke acties kunnen / moeten LNV, VWA, PDV, Nevedi, anderen op zich nemen?

Aanbevelingen voor knelpunten Risicobeheersing op ketenniveau:

Voor een uniforme en efficiëntere bemonsterings- en analyse procedure zijn door werkgroep PDV / Ovocom de volgende oplossingsrichtingen geformuleerd:

- Inventariseer de huidige bemonsteringsmethodieken en formuleer na analyse een voorstel voor een nieuwe bemonsteringsmethodiek
- Geef aan op welke manier informatieuitwisseling van data in de gehele diervoederketen uit dit nieuwe bemonsteringsplan moet plaatsvinden.
- Houdt bij de implementatie van dit nieuwe voorstel rekening met de praktische wensen van schakels en bedrijven (efficiëntie) en zorg voor snelle analyse en resultaten (effectiviteit) en een pro-actieve opstelling (transparantie).
- Bestudeer het bemonsteringsplan van de Ovocom voor een gestructureerde aanpak van een bemonsteringsplan op sectorniveau.
- Laat controle van bemonsteringsplannen uitvoeren door een certificerende instelling.
- Verwerk de resultaten van sectorale bemonsteringsplannen en stel deze gegevens ter beschikking aan deelnemers van het systeem en PDV.

De import van grondstoffen (QC-certificering) kan beter gewaarborgd worden door:

- Vanuit de EU de betreffende landen te controleren of er een juiste invulling wordt gegeven aan de eisen zoals gesteld in de diervoederhygiëne verordening. Soms kunnen speciale invoer voorwaarden worden gesteld, waarbij indien nodig ook communautaire controles in die landen kunnen plaatsvinden. De wijze waarop dit gecontroleerd moet worden is omschreven; de vraag is wel op welke termijn voldoende informatie (lijsten) beschikbaar is die gebruikt kan worden bij de controles in Nederland.

Fysieke controle EU-grenzen op ongewenste stoffen in voedermiddelen kan verbeterd worden door:

- Betere afstemming van monsternamesprogramma's van bedrijfsleven en overheid (zie ook aanbevelingen t.a.v. bemonstering en analyse).
- Het opstellen van centrale database door overheid (VWA) om resultaten van monsternames beschikbaar te stellen aan exploitanten van diervoederbedrijven.

Aanbevelingen voor knelpunten Controle- & sanctiebeleid:

Toezicht publiek of privaat:

- Het is noodzakelijk dat VWA, LNV en diervoedersector communiceren over het streven naar toezicht op controle, en de daarvoor benodigde randvoorwaarden zoals een heldere controlesystematiek en handelswijze na constatering van een overtreding.
- De diervoederhygiëne verordening stelt dat het bedrijfsleven primair verantwoordelijk is. Aanbevolen wordt dat de overheid actief aansluiting zoekt bij een privaat kwaliteits-systeem, ook als middel om te voldoen aan de wettelijke eisen uit de verordening, en overgaat naar toezicht op controle.
- Aanbeveling voor het bedrijfsleven is dat men zich krachtig uitspreekt voor naleving van de wettelijke regels en bereidheid toont het GMP+-systeem waar nodig aan te passen aan de wensen vanuit LNV.

Adequate controle en sanctionering:

- Overheid en bedrijfsleven maken samen de vertaalslag van de gestelde eisen in de diervoederhygiëne verordening naar de praktijk, ook naar de praktijk van controle en handhaving. De regels waarop gecontroleerd moet worden, dienen nader te worden gespecificeerd zodat een éénduidige beoordeling mogelijk is.
- Onderzoeken of bij het vaststellen van de zwaarte van eventuele sancties door een certificerende instelling gebruik gemaakt kan worden van de mate van inbedding van kwaliteitsdenken in een bedrijf.

- VWA en PDV onderzoeken de mogelijkheden om de deskundigheid en onafhankelijkheid van zowel VWA-toezichthouders als GMP+-auditoren waarborgen. Hierbij dienen certificerende instellingen en de Raad voor Accreditatie betrokken te worden.
- LNV, VWS en de VWA werken aan de ontwikkeling van een systematiek voor het openbaar maken van individuele controlegegevens aan de consument ('naming and shaming'). Hierbij is veel aandacht vereist voor de noodzakelijke terughoudendheid en zorgvuldigheid. Het verdient aanbeveling om hierbij ook het Ministerie van Justitie en PDV als beheerder van het GMP+-systeem te betrekken.
- Overheidscontroleurs dragen bij aan een verhoging van de detectiekans bij overtredingen door als aanvulling op GMP+-audits "recherchewerk" uit te voeren.
- Productaansprakelijkheid: In de diervoederhygiëne verordening wordt expliciet meer verantwoordelijkheid neergelegd bij de bedrijven. Middels het aansprakelijkheidsrecht kunnen concurrenten en slachtoffers invloed uitoefenen op zaken als kwaliteit en veiligheid. De aansprakelijkheidswetgeving zou een positief effect kunnen hebben op het kwaliteitsdenken en – handelen van diervoederbedrijven.

Aanbevelingen voor knelpunten Kwaliteitsbewustzijn:

De diervoederhygiëne verordening is nadrukkelijk gericht op versterking van het kwaliteitsdenken en de eigen verantwoordelijkheid van de ondernemers in de diervoedersector. Om dit kwaliteitsdenken en het kunnen nemen van eigen verantwoordelijkheid te versterken is kennis noodzakelijk binnen alle lagen van bedrijven in de diervoedersector. Om dit te realiseren worden de volgende aanbevelingen gedaan:

- Opzetten van onderwijs en voorlichting betreffende onder andere systeemdenken met betrekking tot voedselveiligheid, implementatie van beleidslijnen en standaards en inbedding van de HACCP-systematiek als levende tool:
 - Voorlichting door PDV, Nevedi richting diervoederindustrie betreffende het belang van brede inbedding van kwaliteitsdenken in en zelfreflectie op het generatiestadium in voedselveiligheidsmanagement van de onderneming.
 - Cursorisch onderwijs voor (toekomstige) managers en werkvloerniveau.
 - Inbedding van kwaliteitsdenken in een onderneming en bruikbare tools daarbij dienen in het reguliere agrarische onderwijs te worden opgenomen.
- Door kaders voor zelfregulering te scheppen kan de overheid bepaalde ontwikkelingen in kwaliteitsdenken stimuleren zonder daarvoor wettelijke maatregelen te hoeven treffen. Dit betreft o.a. het benutten van de mogelijkheid tot toezicht op controle voor bedrijven die aan de GMP+-regeling meedoen (via Kaderwet Diervoeders) en het meer gebruiken van de aansprakelijkheidswetgeving ten aanzien van voedselveiligheid.
- Binnen de GMP+-regeling zijn er nog diverse mogelijkheden om de mate van kwaliteitsdenken sterker in te bedden. Het PDV wordt geadviseerd om de volgende mogelijkheden nader te overwegen:
 - Inbedding van kwaliteitsdenken meetbaar maken.
 - De meerwaarde, haalbaarheid en mogelijke wijze van implementatie van hygienomics-onderdelen of andere relevante tools in de GMP+-regeling nader bestuderen en waar zinvol gefaseerd invoeren. Een eventuele implementatie ondersteunen door scholing van gebruikers en auditoren.

Bovengenoemde punten kunnen door het Ministerie van LNV gestimuleerd worden door de inzet van instrumenten als financieel beleid (subsidies, fiscale regelingen), kaderstellend beleid (zelfregulering, aansprakelijkheidswetgeving), informatiebeleid (jaarverslagen, transparantie van de keten, demonstratieprojecten) en transitiebeleid.

Afkortingen

A&F	Agrotechnology & Food Innovations van Wageningen UR
AID	Algemene InspectieDienst
AMGB	Antimicrobiële groeibevorderaar
ASG	Animal Sciences Group van Wageningen UR
BCD	Bureau Coördinatie Diervoedercertificatie en -controle (PDV)
BCZ	Belgische Confederatie van de Zuivelindustrie
Bemefa	Beroepsvereniging van de Mengvoederfabrikanten (België)
ccp	Critical control point
CI	Certificerende Instelling
CvDD	College van Deskundigen Diervoedersector
EC LNV	ExpertiseCentrum van Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
EU	Europese Unie
GDR	Group Decision Room
GMP+	Good Manufacturing/Managing Practice
HACCP	Hazard Analysis Critical Control Points
IKB	Integrale KetenBeheersing
KKM	KetenKwaliteit Melk
KVBM	Koninklijke Vereniging der Belgische Maalders
KvK	Kamer van Koophandel
LEI	Landbouw Economisch Instituut van Wageningen UR
LNV	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
NeVeDi	Nederlandse Vereniging Diervoederindustrie
Ovocom	Overlegplatform voedermiddelenkolom (België)
PCB's	PolyChloorBiphenylen
PDV	Productschap Diervoeder
pva	Point of action
QC	Quality Control
RIKILT	Instituut voor Voedselveiligheid
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
RvA	Raad voor Accreditatie
RVV	Rijksdienst voor keuring van Vee en Vlees
Subel	Vereniging van Belgische suikerproducenten
Synagra	Nationaal syndicaat van de handel in granen en andere landbouwprodukten (België)
T ¹¹	Tafel van Elf
UBA	Uniforme Bevindingen Administratie
VWA	Voedsel en Waren Autoriteit
VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	5
Afkortingen.....	11
1. Inleiding	15
2. Resultaten GDR: knelpunten en oplossingsrichtingen	17
2.1. Risicobeheersing op ketenniveau	17
2.2. Standaardisatie van kwaliteitseisen en audits	18
2.3. Controle- & sanctiebeleid en kwaliteitsbewustzijn.....	19
2.4. Overige conclusies	21
3. Risicobeheersing op ketenniveau.....	23
3.1. Bemonstering en analyse	23
3.1.1. (Sectorale) bemonsteringsplannen	23
3.1.2. Analyse van monsters	26
3.2. QC, transport, op- en overslag.....	28
3.2.1. Fysieke controle door overheid aan de EU-grenzen.....	28
3.2.2. Onvoldoende waarborgen door QC-certificering	29
4. Controle- & sanctiebeleid en kwaliteitsbewustzijn	31
4.1. Controle- en sanctiebeleid	31
4.1.1. Toezicht: publiek of privaat?.....	31
4.1.2. Adequate controle.....	32
4.1.3. Adequate sanctionering	35
4.1.4. Productaansprakelijkheid.....	37
4.2. Kwaliteitsbewustzijn	37
4.2.1. Generatiestadia bedrijven in benadering van voedselveiligheid.....	38
4.2.2. Kernelementen van een kwaliteitsmanagementsysteem	39
4.2.3. Voorlichting en scholing.....	40
5. Conclusies	43
6. Aanbevelingen	45
Literatuurlijst.....	49
Bijlage 1 Algemene informatie over GMP	51
Bijlage 2 Lijst deelnemers en programma.....	54
Bijlage 3 Stellingen (ronde 2).....	55
Bijlage 4 Prioritering hiaten en knelpunten (ronde 3)	57
Bijlage 5 Oplossingsrichtingen (ronde 4).....	59
Bijlage 6 Evaluatie Group Decision Room	61
Bijlage 7 Diervoederhygiëne verordening 183/2005 bijlage I	64
Bijlage 8 Diervoederhygiëne verordening 183/2005 bijlage II	66
Bijlage 9 Audits en resultaten in 2003.....	69

1. Inleiding

Per 1 januari 2006 wordt de diervoederhygiëne verordening 183/2005 van kracht. In de diervoederhygiëne verordening staan traceerbaarheid, aansprakelijkheid en HACCP principes centraal. Heel nadrukkelijk wordt de verantwoordelijkheid voor voedselveiligheid en risicobewust handelen bij de individuele exploitant neergelegd.

Exploitanten van diervoederbedrijven krijgen met het volgende te maken:

- Alle diervoederbedrijven (ook primair) zijn geregistreerd en daarmee in beeld bij toezichthouders / bevoegde autoriteit (traceerbaarheid).
- De aansprakelijkheid voor calamiteiten wordt gelegd bij de exploitant die in gebreke is gebleven.
- HACCP-principes worden voor niet-primaire bedrijven verplicht.
- Er dienen door de sector nationale gidsen voor goede praktijken te worden opgesteld en verspreid.
- Diervoederbedrijven en primaire bedrijven dienen aan specifieke voorschriften te voldoen (artikel 5 van de verordening).

Doel van dit project was om praktijkkennis en ervaringen te gebruiken om de naleving en het draagvlak voor de diervoederhygiëne verordening gericht te kunnen bevorderen. De volgende onderzoeksvragen stonden centraal:

- Voldoen bedrijven die GMP+-gecertificeerd zijn ook aan diervoederhygiëne verordening?
- Hoe is de situatie voor bedrijven die nu niet aan een kwaliteitssysteem meedoen?
- Welke knelpunten zijn er ten aanzien van de diervoederhygiëne verordening?
- Waar moet rekening mee worden gehouden bij implementatie van de diervoederhygiëne verordening?
- Hoe kunnen bovengenoemde knelpunten opgelost worden?
- Welke acties kunnen / moeten LNV, VWA, PDV, NeVeDi en anderen op zich nemen?

ASG, RIKILT, A&F en LEI van Wageningen UR hebben het project "Risicobeheersing in de diervoederketen" uitgevoerd binnen het LNV programma Veilige diervoeders in de keten binnen het onderzoekscluster Risicobeheersing diergezondheid en voedselveiligheid.

Eén van de aandachtspunten van het project was om na te gaan in hoeverre de huidige ervaring met het kwaliteitssysteem GMP+ een goede basis voor naleving van de diervoederhygiëne verordening vormt. Er zijn namelijk een aantal belangrijke overeenkomsten tussen de GMP+-systematiek en de diervoederhygiëne verordening. Binnen de GMP+-systematiek nemen de HACCP-principes een belangrijke rol in. Daarnaast mogen bedrijven die GMP+-gecertificeerd zijn alleen afnemen van bedrijven die dat ook zijn of die een certificaat hebben dat is geaccepteerd door de GMP+-systematiek vanwege de traceerbaarheid en kwaliteitsnormen. Ten slotte zijn er binnen de GMP+-systematiek regels opgesteld ten aanzien van bedrijfsruimten, uitrusting, personeel, productie, kwaliteitsbeheersing, bijhouden gegevens, opslag en vervoer, klachtenafhandeling en terugroepen van producten (zie bijlage 1, GMP01). Deze elementen komen ook in de specifieke voorschriften van de diervoederhygiëne verordening voor. Een belangrijk verschil tussen GMP+ en de diervoederhygiëne verordening is dat de aansprakelijkheid voor calamiteiten in de diervoederhygiëne verordening wel is vastgelegd in tegenstelling tot GMP+ (wettelijk versus bovenwettelijk).

Om invulling te geven aan het doel is een Group Decision Room (GDR, elektronisch vergadersysteem) sessie gehouden met mensen uit de praktijk (kwaliteitsfunctionarissen, auditoren). De centrale vraag luidde: welke problemen kom je tegen in de praktijk aangaande risicobeheersing in de diervoederketen? De resultaten van de workshop zijn beschreven in hoofdstuk 2. In de workshop is ook een begin gemaakt met het formuleren van oplossingsrichtingen voor geconstateerde knelpunten. De meest prioritaire oplossingsrichtingen zijn door de projectgroep verder uitgewerkt en beschreven in hoofdstuk 3 (Risicobeheersing op ketenniveau) en hoofdstuk 4 (Controle & sanctiebeleid en kwaliteitsbewustzijn). Hoofdstukken 5 en 6 geven conclusies en aanbevelingen.

2. Resultaten GDR: knelpunten en oplossingsrichtingen

Dit hoofdstuk geeft kort de belangrijkste resultaten van de GDR sessie gehouden op 30 september 2004. Het doel van deze GDR sessie was om ervaringen en knelpunten van mensen uit de praktijk (specifiek mengvoedersector) te inventariseren ten aanzien van aspecten van het kwaliteitssysteem GMP+ die ook in de diervoederhygiëne verordening naar voren komen. Aan de hand van deze knelpunten is gezocht naar mogelijke oplossingsrichtingen. Deze oplossingsrichtingen dienen als basis voor de invulling en implementatie van de diervoederhygiëne verordening.

In bijlage 2 is de lijst van deelnemers en het programma van de GDR weergegeven. De GDR bestond uit 4 rondes: in ronde 1 zijn knelpunten in de praktijk geïnventariseerd, in ronde 2 konden de deelnemers reageren op stellingen met betrekking GMP+ en de diervoederhygiëne verordening (bijlage 3), in ronde 3 is door de deelnemers een prioritering gegeven aan de eerder geïnventariseerde knelpunten (bijlage 4), in de 4^e en laatste ronde heeft een brainstorm over oplossingsrichtingen voor de meest prioritaire knelpunten plaatsgevonden (bijlage 5), waarna de middag met een evaluatie is afgesloten (bijlage 6). Een rapport met de ruwe data van de GDR is op aanvraag bij de eerste auteur beschikbaar.

Dit hoofdstuk geeft de resultaten en meningen van de deelnemers van de GDR weer en is geen 'vertaling' van de resultaten naar een voorstel voor de invulling van de diervoederhygiëne verordening. In de hoofdstukken 3 en 4 zijn de oplossingsrichtingen door het projectteam verder uitgewerkt en is een vertaalslag naar de diervoederhygiëne verordening gemaakt.

Uit de GDR kwamen de volgende drie aandachtsvelden (knelpunten) als meest belangrijk naar voren:

- Risicobeheersing op ketenniveau (39% van de punten bij prioritering).
- Standaardisatie van kwaliteitseisen en audits (22% van de punten bij prioritering).
- Controle- & sanctiebeleid en kwaliteitsbewustzijn (18% van de punten bij prioritering).

Het resultaat van de GDR voor deze drie aandachtsvelden is in de volgende paragrafen beknopt samengevat. Meer uitgebreide informatie is beschikbaar in bijlage 2 (resultaat ronde 2: Stellingen), bijlage 3 (resultaat ronde 3: Prioritering hiaten en knelpunten) en bijlage 4 (resultaat ronde 4: Oplossingsrichtingen). De Standaardisatie van kwaliteitseisen en audits is hier wel beschreven maar valt verder buiten het bestek van de diervoederhygiëne verordening, zodat hiervoor in hoofdstuk 3 en 4 geen oplossingsrichtingen nader zijn uitgewerkt.

2.1. Risicobeheersing op ketenniveau

Onder risicobeheersing op ketenniveau vallen verschillende elementen. De belangrijkste knelpunten liggen volgens de GDR-deelnemers vooral in het voor- en natraject (import van grondstoffen, transport, tussenhandelaren).

Veevoederbedrijven hebben hun kwaliteitsbeleid goed voor elkaar, maar de keten is nog onvoldoende onder controle. Extra aandacht is nodig voor risico's in voor- en natraject. De stelling dat "veel bedrijven in de veevoedersector nog te weinig ketengericht zijn" wordt door de meerderheid niet onderschreven, zodat ook een vorm van dubbele garantiestelling op dit moment minder noodzakelijk is¹. Import van grondstoffen van buiten de EU blijft een zorgpunt, en er is weinig fysieke controle aan de EU-grenzen. Intensieve controle wordt vooral belangrijk geacht op de plaatsen waar de GMP+-keten begint, vooral voor de 10 nieuwe lidstaten van de EU. Het is de vraag of de QC-certificering (dit is binnen GMP+ vastgelegd als GMP13, zie ook bijlage 1) voldoende waarborgen biedt. Een enkeling noemt QC-certificering zelfs "window dressing" en ook wordt geconstateerd dat er nog genoeg grondstoffen buiten QC-certificering weten te blijven. Transport, op- en overslag zijn veelal niet

¹ Dubbele garantstelling wil zeggen: Een leverancier geeft garanties over productie en herkomst van de grondstof én stelt eisen aan de verantwoorde toepassing van de grondstof door de ontvanger of een gebruiker stelt eisen aan het productieproces en herkomsttracing én biedt garanties over het gebruik.

gecertificeerd, en in de internationale transportsector is absoluut geen draagvlak voor echte borging. Elementen als traceerbaarheid en HACCP-principes, die de peilers zijn van de diervoederhygiëne verordening, zijn in deze branches nauwelijks zichtbaar. De QC-certificering (GMP13) is duidelijk minder stevig dan andere GMP+'s. Verder blijft er een risico van wegmengen omdat er geen goed volgsysteem is voor definitief afgekeurde partijen. De projecten Risicobeheersing reststoffen (2004) en Incidentele reststromen (2005), die eveneens worden uitgevoerd binnen het LNV programma Maatschappelijk Verantwoorde Veehouderij (P414), besteden hier nader aandacht aan. Er zou een verplicht registratiesysteem moeten komen voor (het toezicht op) dergelijke partijen. De GMP+-procedures met betrekking tot het constateren van afwijkende of afgekeurde partijen zijn overigens praktisch goed uitvoerbaar. Het inzicht in het voortraject van grondstoffen blijft beperkt, en het is onduidelijk hoe je moet controleren bij de aanvoer van grondstoffen. Ook ontbreken vaak goede analysemethodes of is de kennis van analysemethoden te beperkt.

Genoemde oplossingsrichtingen:

- Bemonstering en analyse (traceerbaarheid/registratie, HACCP principes, bedrijfsniveau (bijlage II van verordening)).
 - Sectorale bemonsteringsplannen.
 - Mogelijkheden voor controle door veevoerbedrijven vergroten door kennis over wijze van controle bij aanvoer van grondstoffen, zorgen dat er voldoende goede analysemethodes beschikbaar zijn.
- QC (invoer derde landen, traceerbaarheid/registratie, HACCP principes).
 - QC-certificering meer inhoud geven, koppeling certificaat-grondstoffen.
 - GMP+ uitbreiden naar werkelijke ontstaansbron.
 - Niet meer toelaten van niet-GMP+-grondstoffen op basis van partijcontrole.
 - Meer doen aan werkelijke leveranciersbeoordeling.
 - Zolang QC nog niet optimaal functioneert: verbeteren fysieke controle aan EU-buitengrenzen.
 - Schema analysefrequentie opstellen.
 - Meer controle en een goede database.
 - Gebruik maken van sectorale kennis van voedermiddelen.
- Kennis en data (traceerbaarheid/registratie, HACCP principes, bedrijfsniveau (bijlage II van verordening)).
 - Zorgen dat de kennis aanwezig is om de verantwoordelijkheid te kunnen dragen (onder andere over controle bij aanvoer grondstoffen).
 - In Databank Ongewenste Stoffen mogelijkheid bieden voor selectie op leverancier/producent.
 - Opheffen van gebrek aan kennis in het buitenland, bijvoorbeeld over invloed van verbranden in het droogproces.

De genoemde oplossingsrichtingen onder risicobeheersing op ketenniveau hebben een relatie met de volgende elementen uit de diervoederhygiëne verordening: invoer derde landen, traceerbaarheid/registratie, HACCP principes, bedrijfsniveau (bijlage II van verordening).

2.2. Standaardisatie van kwaliteitseisen en audits

De GDR-deelnemers geven aan dat er grote verschillen zijn tussen kwaliteitssystemen en dat men er op zeer uiteenlopende manieren mee om gaat. Standaardisatie is nodig, op verschillende niveaus:

- Internationaal (onder andere nationale implementatie van Europese richtlijnen).
- Op het niveau van de vele verschillende kwaliteitssystemen, m.n. internationaal.
- Op bedrijfsniveau (invulling bedrijfseigen HACCP-systemen).
- Tevens is uniformering van de controles door Certificerende Instellingen (CI's) nodig.

Er wordt verschillend geoordeeld over de functie van een auditor: sommigen zien deze naast toezichthouder vooral ook als managementadviseur, anderen juist niet. Het is denkbaar dat een steviger, gestandaardiseerde inzet van GMP+ andere audits (zoals door retailers e.a.) de wind uit de zeilen neemt. Want eigenlijk zou GMP+ met de daarbij behorende audits toch voldoende moeten zijn voor een goede kwaliteitshandhaving in de diervoedersector.

Genoemde oplossingsrichtingen:

- Internationaal.
 - Europese wetgeving bindend voor alle lidstaten.
 - Europese controle (harmonisatie in EU tav controle, bijvoorbeeld invoer, monsternamen en analyse).
 - Europees harmonisatieoverleg.
- Kwaliteitssystemen.
 - Wederzijdse erkenning van gelijkwaardige kwaliteitssystemen.
 - Betere mogelijkheden voor inhoudelijke feedback op GMP+ (het CvDD¹ wordt hiervoor niet geschikt geacht).
- Audits.
 - Effectiever harmonisatieoverleg met per CI één auditor; huidige model is door schaalgrootte weinig effectief ('model België').
 - Beantwoording en brede terugkoppeling van vragen vanuit CI's en bedrijven meer centraal laten lopen via college van deskundigen.

De genoemde oplossingsrichtingen onder standaardisatie kwaliteitseisen en audits bevatten geen elementen van de diervoederhygiëne verordening.

Invulling van bedrijfseigen HACCP-systemen komt aan de orde bij het derde aandachtsveld: controle & sanctiebeleid en kwaliteitsbewustzijn.

2.3. Controle- & sanctiebeleid en kwaliteitsbewustzijn

Volgens de GDR-deelnemers neemt niet iedereen in de keten zijn verantwoordelijkheid. Misschien is dat wel het belangrijkste knelpunt, gezien onderzoeken van de overheid. Overigens oordelen de meesten dat de mengvoersector vastbesloten is om legaal te opereren, zelfs als de wetgeving als minder zinvol wordt ervaren (bijvoorbeeld wegmengverbod). Er vindt nog altijd concurrentie op kwaliteit plaats. Het is funest voor je eigen motivatie als je als bedrijf merkt dat concurrenten die het minder nauw nemen met de regels daarvoor niet gestraft worden. Crises worden vaak door crimineel gedrag veroorzaakt. Het controle- en sanctiebeleid is ontoereikend. Criminelen moet het actief zijn in de sector onmogelijk worden gemaakt. Tegelijk wordt gesteld dat een kwaliteitssysteem nooit tot 100% garanties zal kunnen leiden, omdat crimineel gedrag nooit volledig uit te sluiten is. Er is discussie over de stelling dat een GMP+-erkenning alleen wordt ingetrokken bij voortdurende en/of grove overtredingen. Eigenlijk is dit inherent aan het systeem, maar tegelijk is duidelijk dat sommigen steviger sancties zeer op prijs stellen, ook in 'vredetijd' dwz. als er geen calamiteit is. Van informele controle mag niet teveel worden verwacht. In de diervoederketen zal men niet snel een overtreding van een collega-bedrijf melden aan overheid of PDV.

Het is de vraag of de naleving van GMP+-voorschriften in economisch slechte tijden onder druk komt te staan. Bedrijven zullen ook in goede tijden altijd de neiging hebben om de grenzen op te zoeken om daarmee het bedrijfsresultaat te verbeteren. Toch zullen de meeste bedrijven geen grote risico's nemen, omdat men het imago niet in gevaar wil brengen. Het is wel de vraag of dit laatste bijvoorbeeld ook voor handelaren geldt.

Validatie van bedrijfseigen HACCP-systemen is dringend gewenst. Vooral het verplicht valideren van kritische processen binnen het productieproces is van belang. Dit draagt bij aan een betere vergelijkbaarheid (qua borgingsniveau) van bedrijfseigen HACCP-systemen. Er vindt op dit moment niet

¹ CvDD = College van Deskundigen Diervoedersector

of nauwelijks afstemming plaats tussen bedrijfseigen HACCP-systemen. Het risico bestaat dat het HACCP-systeem als marketinginstrument wordt gebruikt. Concurrentie op voedselveiligheid dient echter te allen tijde worden vermeden. Sommigen twifelen overigens aan het nut van een bedrijfseigen HACCP voor het in kaart brengen en beheersen van risico's. Er is verschil van mening over of een bedrijfseigen risicobeoordeling gevaren naar voren brengt die je niet direct uit generieke risicobeoordelingen haalt. HACCP heeft niet zoveel toegevoegd aan de GMP+ die er al was, maar pluspunt is dat het een veevoerbedrijf wel even zelf aan het nadenken zet. Een veevoerbedrijf mengt nu eenmaal slechts grondstoffen, en daarbij kan betrekkelijk weinig echt fout gaan. De borging van het voortraject is dan aanzienlijk belangrijker.

Men vindt het heel belangrijk dat niet alleen de kwaliteitsfunctionaris, maar ook anderen in het bedrijf goed op de hoogte zijn van de eisen die GMP+ stelt. Daarom is het goed dat directies voedselveiligheid hoog in het vaandel hebben en het belang daarvan nadrukkelijk en overtuigend uitdragen naar de werknemers. Discussiepunt is in hoeverre het kwaliteitsdenken bij veevoerbedrijven vastzit aan individuen of dat het breder is ingebed in de verschillende productiegroepen en teams van het bedrijf (bijvoorbeeld inkoop). Een enkeling betwijfelt of inbedding eigenlijk wel mogelijk is. De inbedding bepaalt mede in welke mate de uitvoering van het kwaliteitsbeleid onder druk komt te staan als er iemand vertrekt.

Genoemde oplossingsrichtingen:

- Mogelijkheden tot differentiatie binnen GMP+.
 - Differentiëren in de beoordeling binnen GMP+, onderscheid maken tussen echte fouten en vergissingen, reputatie van het bedrijf meenemen in de beoordeling.
- Sancties (en de juridische grenzen daaraan) (aansprakelijkheid individuele bedrijven).
 - (Hardere) sancties, bijvoorbeeld publicatie.
 - Sancties liefst voor individuen.
 - Binnen GMP+ meer mogelijkheden creëren om tot tijdelijke bedrijfssluiting over te gaan, als drukmiddel.
 - Aandachtspunt: functioneren van de auditor; draagvlak in College van Deskundigen.
 - Certificatie op basis van personen afgeven.
 - Voorkomen dat bedrijven met een foute werkwijze een nieuw bedrijf kunnen starten onder een nieuwe naam; openbaarheid van eigenaren.
- Invulling van bedrijfseigen HACCP-systemen (HACCP principes, aansprakelijkheid individuele bedrijven, bedrijfsniveau (bijlage II van verordening)).
 - Scholing en voorlichting, vooral t.b.v. bredere inbedding in het bedrijf.
 - Uniform auditen, ook op dit punt.
 - Meer afstemming tussen bedrijfsspecifieke HACCP-systemen.
 - Verplicht opnemen van validatie van kritische processen, tevens aantoonbare validatie van het systeem.

De genoemde oplossingsrichtingen onder controle- & sanctiebeleid en kwaliteitsbewustzijn hebben een relatie met de volgende elementen uit de diervoederhygiëne verordening: aansprakelijkheid individuele bedrijven, HACCP principes, bedrijfsniveau (bijlage II van verordening).

2.4. Overige conclusies

Overwegend is de mening dat met GMP+ nu al ruimschoots wordt voldaan aan de HACCP-verplichtingen uit de Diervoederhygiëne verordening, die in 2006 van kracht wordt.

Traceerbaarheid wordt niet als een knelpunt gezien. GMP+ dekt voldoende de wettelijke eisen af die de General Food Law hier per 1-1-2005 aan stelt. De meeste bedrijven worden in staat geacht om slagvaardig op te treden wanneer een recall moet worden uitgevoerd.

Er is een tekort aan normen voor ongewenste stoffen of goede normen uit oogpunt van voedselveiligheid ontbreken. De detectielimiet is vaak de ondergrens, wat regelmatig tot schandalen heeft geleid terwijl de voedselveiligheid wellicht helemaal niet in gevaar was (bijvoorbeeld chlooramfenicol in melkpoeder).

Door het verbod op preventieve antibiotica in veevoer (AMGB's, per 1-1-06) neemt de kans op medicijnresiduen in vlees toe. Dit wordt veroorzaakt door een verwachte toename van inzet van curatieve middelen.

De mening in de workshop is duidelijk dat primaire teelt- en veehouderijbedrijven ook aan de GMP+-eisen zullen moeten gaan voldoen.

3. Risicobeheersing op ketenniveau

Eén van de aandachtsvelden uit de GDR sessie was risicobeheersing op ketenniveau. Hierbij is onder andere verwezen naar het beperkte inzicht in het voortraject in de aanvoer van grondstoffen. Uit de GDR bleek dat import van grondstoffen van buiten de EU een zorgpunt blijft. De hieruit geformuleerde oplossingsrichtingen wezen enerzijds richting bemonstering en analyse en anderzijds richting de vermeende waarborging die QC zou kunnen bieden. De belangrijkste knelpunten zijn te weinig fysieke controle aan de EU-grenzen en onvoldoende waarborgen door QC-certificering.

3.1. Bemonstering en analyse

De diervoederhygiëne verordening is een nieuwe verordening (Reg. 183/2005) die onlangs is gepubliceerd en die regels stelt aan alle diervoederbedrijven. Dit betekent dat ook primaire landbouwbedrijven, levensmiddelenbedrijven en de transportsector onder deze verordening vallen. In de verordening is een splitsing gemaakt tussen te erkennen bedrijven en te registreren bedrijven. Tevens is het toepassen van HACCP beginselen verplicht voor alle exploitanten van diervoederbedrijven. Bij het toepassen van het HACCP-systeem zullen exploitanten o.a. een specifiek bewakingsprogramma moeten opstellen en controleprocedures vaststellen.

Bemonstering en analyse van de monsters maakt daar van artikel 5, lid 1 en 2 van de diervoederhygiëne verordening onlosmakelijk deel van uit (specifieke verplichtingen voor respectievelijk exploitanten van diervoederbedrijven in het stadium van primaire productie van diervoeders en exploitanten van diervoederbedrijven in een ander stadium dan primaire productie van diervoeders). In de diervoederhygiëne verordening worden deze exploitanten erop gewezen zich te houden aan de voorschriften van Bijlage I (Voorschriften voor diervoederbedrijven in het stadium van de primaire productie, als bedoeld in artikel 5, lid 1) en Bijlage II (Voorschriften voor diervoederbedrijven in een ander stadium dan de primaire productie, als bedoeld in artikel 5, lid 2). Beide stukken zijn als bijlage 7 en 8 opgenomen in onderhavig rapport.

In Bijlage I staat onder punt 4 (g) dat exploitanten van diervoederbedrijven "*rekening dienen te houden met de resultaten van relevante analyses van monsters van primaire producten of andere monsters die van belang zijn voor de voerbaarheid*". Zij dienen hier tevens registers van bij te houden.

In Bijlage II staat onder het kopje Kwaliteitsbewaking onder de punten 2 t/m 4 dat deze bedrijven, in het kader van het kwaliteitsborgingprogramma, moeten kunnen beschikken over een laboratorium (punt 2). Daarnaast, in het kader van een kwaliteitsbewakingplan, dienen ze frequentie en procedures voor monsternemingen, analysemethoden en frequentie van analyses (punt 3) op schrift te stellen en uit te voeren. Ten slotte, in het kader van traceerbaarheid, dienen ze voldoende monsters te nemen en deze op een voorgeschreven manier te bewaren (punt 4).

In onderstaande paragrafen zijn de oplossingsrichtingen voor bemonstering en analyse bij aanvoer van grondstoffen nader toegelicht en zijn mogelijke wijzen van uitvoering aangereikt.

3.1.1. (Sectorale) bemonsteringsplannen

Monitoring is een van de stappen in de HACCP systematiek. Een correcte bemonstering vormt een belangrijk deel van monitoring. Uniforme procedures voor bemonstering in de keten ontbreken voornamelijk. Elke organisatie hanteert zijn eigen methoden voor bemonstering en analyse.

Het doel van bemonsteren is het identificeren van ongewenste stoffen in een partij of samenstelling van productie in het proces. Dit eerste doel wordt ook wel samengevat onder de noemer keuring.

Daarnaast kan met behulp van bemonstering monitoring en verbetering van de kwaliteit worden bewerkstelligd, bijvoorbeeld door kwantificering van onzekerheden (inhomogeniteit) en effectieve inzet van middelen (bemonstering versus analyse). De keuring dient gericht plaats te vinden om een voldoende grote pakkans te garanderen. De monitoring moet representatief zijn om voldoende

betrouwbaarheid te geven betreffende uitspraken over kwaliteit. De verbetering komt tot uiting in aandacht voor specifieke factoren (experimenteel design).

In een workshop "bemonstering diervoeder" van Nutreco/RIKILT (november 2003) is voorgesteld een werkgroep onder voorzitterschap van PDV/Ovocom samen te stellen die tot een verbeterd bemonsteringsprotocol moet komen. De huidige stand van zaken is niet bekend, maar de al ingeslagen weg van Ovocom met betrekking tot sectorale bemonsteringsplannen is zover gereed dat dit initiatief kan worden opgenomen in de oplossingsrichtingen van dit onderwerp.

Inmiddels heeft de VWA sinds 18 oktober 2004 de wettelijke taken (met de inwerkingtreding van de Kaderwet Diervoeders) volgens EU richtlijn 95/69/EG aangaande voorwaarden en bepalingen voor de erkenning en de registratie van bedrijven en tussenpersonen in de sector diervoeding van PDV overgenomen. Tevens is de wettelijke controle van deze bedrijven nu bij de VWA komen te liggen als gevolg van EU richtlijn 95/53/EG "organisatie van officiële controle op het gebied van diervoeding". De VWA heeft op deze overname geanticipeerd door een speciale Task Force diervoeders in het leven te roepen, die zich de komende jaren bezig gaat houden met onder andere monitoringsprogramma, themacontroles (landelijk gerichte acties), buitengrens inspectie posten en controles op handel en verwerking dierlijke eiwitten evenals genetisch gemodificeerde bestanddelen. Deze werkzaamheden zullen bestaan uit administratieve controles maar ook monsternames (vooral monitoring en in geval van incidenten).

Op dit moment geven de bedrijven zelf invulling aan de monsternametechnieken. De bemonstering wordt door de GMP+-gecertificeerde bedrijven zelf uitgevoerd, waarbij aanvullend door PDV een landelijke, onafhankelijke verificatie plaatsvindt (zie ook PDV document: Monitoring en survey ongewenste stoffen in de diervoedersector 2005). De monstername is mede afhankelijk van het doel van bemonstering en de te verwachten verontreinigingen gekoppeld aan de verdeling ervan in de partij. Voorbeeld: zware metalen zullen homogeen in een partij voorkomen, terwijl mycotoxinen heterogeen aanwezig zullen zijn (nesten).

De bemonsteringstechnieken dienen meer tussen de bedrijven te worden uitgewisseld, om een bemonstering te realiseren die op identieke wijze wordt uitgevoerd.

Uitgangspunt kan een experimenteel design zijn, waarbij rekening wordt gehouden met criteria, zoals praktische insteek en representativiteit. Het bedrijfsleven kan het initiatief nemen om te komen tot een verbeterd bemonsteringsprotocol in Nederland in samenwerking met een organisatie als PDV en in een verder gevorderd stadium met VWA. Het is dan wel belangrijk om scheiding van verantwoordelijkheden te behouden (PDV / sector en VWA). De werkgroep onder voorzitterschap van PDV/Ovocom kan hierin een initiërende rol spelen. Mogelijke opdrachten voor deze werkgroep zijn in de workshop "bemonstering diervoeders" geformuleerd (Nutreco/RIKILT november 2003):

- Inventariseer de huidige bemonsteringsmethodieken.
- Bekijk wat de huidige foutmarges zijn bij bemonstering.
- Formuleer een voorstel voor een nieuwe bemonsteringsmethodiek.
- Geef aan op welke manier informatie uitwisseling van data in de gehele voerketen uit dit nieuwe plan moet plaatsvinden.

Bij bemonstering kan ook sprake zijn van tegenstrijdige belangen: de leverancier zal liever willen dat mogelijke verontreinigingen niet worden gevonden, de afnemer zal dit juist wel willen. In het kader van meer openheid tussen de schakels zal het vertrouwen in elkaar zwaarder gaan wegen.

Naast de bemonstering zijn ook de analyse van de monsters en de verkregen resultaten van belang. In het algemeen wordt gesteld dat de laboratoria dusdanig erkend zijn (Sterlab) en volgens vaste NEN-normen (NEN-ISO 6497:2003 monsterneming diervoeders) werken zodat daar vooralsnog weinig knelpunten zijn. Volgens de workshop "bemonstering diervoeders" (Nutreco/RIKILT november 2003) zou de analyse procedure een stuk efficiënter kunnen.

Bovengenoemde knelpunten kunnen (deels) opgelost worden als de onderlinge schakels tot afstemming komen over de te hanteren bemonsteringsmethode, zoals al eerder is genoemd.

Daarnaast zal een efficiëntieslag qua bemonstering op ketenniveau moeten worden gemaakt in overleg met alle betrokken ketenpartners. Om dit te kunnen realiseren dient er rekening worden gehouden met enkele uitgangspunten:

- Praktische wensen van schakels en bedrijven (efficiëntie).
- Snelle analyse en resultaten (effectiviteit).
- Pro-actieve opstelling, snelle waarschuwing leidt tot gerichte monsterneming (transparantie).

Zoals al genoemd zijn de (sectorale) bemonsteringsplannen van Ovocom (België) in een gevorderd stadium. Er is echter nog geen bestudering en navolging hiervan, voor zover bekend, in Nederland. Een bemonsteringsplan is in het kader van HACCP noodzakelijk voor het gebruik van veilige grondstoffen ten behoeve van een veilige productie van mengvoeders.

Het doel van het bemonsteringsplan is om als hulpmiddel te fungeren voor GMP+-bedrijven om op deze manier een systematisch en statistisch onderbouwd bemonsteringsprogramma uit te werken. Het bemonsteringsplan kan volgens Ovocom ook op sectorniveau worden uitgewerkt, wat twee duidelijke voordelen biedt, namelijk:

- Globale aanpak voor het verwerken van analyseresultaten.
- Schaalvoordeel, omdat op basis van bepaalde criteria een minimale frequentie van monsternaming en analyse op sectorniveau kan worden vastgelegd.

Deelname aan het sectorale bemonsteringsplan is overigens niet verplicht. Momenteel zijn de bemonsteringsplannen van enkele sectoren in België goedgekeurd door de Ovocom, te weten: mengvoeder (Bemefa), maalders (KVBM en Molenaars 2000) en granen (Synagra). De bemonsteringsplannen van de sectoren zuivel (BCZ) en suiker (Subel) worden momenteel uitgewerkt. Het doel is om goede bemonsteringsplannen te hebben en op die manier efficiënt te kunnen opereren. Aspecten van uitvoering van (sectorale) bemonsteringsplannen (www.ovocom.be):

Het bemonsteringsplan is gebaseerd op bepaalde criteria, voor de vastlegging van een minimale frequentie van monsternaming en analyse. Deze criteria zijn:

- Type grondstof.
- Aard van het gevaar.
- Niveau waarop monsters worden genomen:
 - Productie van grondstoffen voor mengvoederindustrie.
 - Inname van grondstoffen voor mengvoederindustrie.
 - Geproduceerde mengvoeders.

Er kan worden gekozen voor een monsternamingplan per bedrijf of een algemene benadering op sectorniveau. In het laatste geval worden de grondstoffen geproduceerd of aangekocht door bedrijven van een bepaalde sector (hoeveelheid gerst aangekocht door mengvoederfabrikanten) als een geheel beschouwd.

In het bemonsteringsplan wordt een gestructureerde aanpak voorgesteld:

- Voorstel statistische principes monsternamingplan (survey, monitoring of bewaking).
- Vastleggen van de grondstof-gevaarcombinatie (ccp - critical control point en pva - point of action, beheersmaatregelen).
- Definitie van de lotgroottes (lotgrootte grondstoffen vastgesteld op 500 ton, van mengvoeders is 28 ton).
- Vastleggen monsternamingfrequenties.

De organisatie van het bewakingsplan op sectorniveau gaat uit van de volgende principes:

- Random sampling: als basis men neemt alle loten (500 ton) geleverd gedurende 1 jaar door alle leveranciers samen. Het nemen van monsters dient random in tijd en random bij verschillende leveranciers te gebeuren.
- Uniforme monsternaming, bewaring en analyse van de monsters.
- Meedelen van alle (positieve en negatieve) analyseresultaten.

De sectororganisatie is verantwoordelijk voor de organisatie van monsternames en maakt een jaarlijkse planning. De sectororganisatie benoemt ook door Ovocom aanvaarde laboratoria die de analyses gaan uitvoeren.

Het bemonsteringsplan van deelnemende bedrijven wordt gecontroleerd door een certificatie-instelling. De taak van deze certificatie instelling met betrekking tot sectorale bemonsteringsplannen houdt onder andere in:

- Nagaan of bedrijf zich heeft gehouden aan de richtlijnen van frequentie van monstername.
- Controleren of de monstername op een representatieve manier is gebeurd.
- Nagaan of monstername door een onafhankelijke partij heeft plaatsgevonden.
- Nagaan of analyseresultaten zijn opgestuurd naar de sectororganisatie.

De resultaten van het sectorale bemonsteringsplan worden op sectorniveau verwerkt in een rapport, dat ter beschikking wordt gesteld aan de deelnemers van het systeem. Ovocom krijgt ook de beschikking over de resultaten en verwerkt deze. Zo ontstaat er een rapport over de analyseresultaten voor de gehele diervoederkolom.

De gang van zaken rond bemonstering en de planning ervan is gebaat bij meer samenwerking tussen de bedrijven. Het sectorale bemonsteringsplan van Ovocom verdient nadere bestudering. Invoering van de Belgische werkwijzen kan leiden tot een transparante en efficiënte bemonstering van diervoeders in Nederland en zou daarmee in de toekomst nog beter aan de (specifieke) verplichtingen van de Diervoederhygiëne verordening kunnen voldoen.

Momenteel vindt de wettelijke controle door de VWA plaats middels de Kaderwet Diervoeders. Na de inwerkingtreding van de Diervoederhygiëne verordening per januari 2006 zullen de controletaken en dus ook de monsternames zich uitbreiden naar alle diervoedergrondstofleverende bedrijven zoals primaire landbouwbedrijven, levensmiddelenbedrijven, transportbedrijven en veehouderijbedrijven. Des te meer reden om het Belgische voorbeeld in discussie te brengen bij de Task Force van VWA.

3.1.2. Analyse van monsters

De verkregen monsters zullen moeten worden geanalyseerd. Deze analyses worden uitgevoerd volgens standaardmethodieken die binnen Sterlab zijn overeengekomen. Analysemethoden dienen bovendien gevalideerd te worden. De keuze van de analysemethode is veelal afhankelijk van het gehanteerde bemonsteringsschema.

Er zijn voorschriften omtrent gemeenschappelijke analysemethoden (EU richtlijn 76/372), maar harmonisatie tussen EU landen is ver te zoeken. In deze richtlijn zijn de methoden voor de analyse van diervoeders per stof voorgeschreven.

In Nederland worden de meeste analyses in het Nationale overheidsprogramma uitbesteed aan RIKILT – Instituut voor Voedselveiligheid. Analyses vinden plaats naar ongewenste stoffen en verontreinigingen (zware metalen, dioxinen en PCB's, residu bestrijdingsmiddelen, mycotoxinen, micro-organismen (RIVM)) en ook naar verboden stoffen en producten (verboden dierlijke eiwitten en groeibevorderaars). In het sectorale bemonsteringsplan van Ovocom zijn ook bepaalde onderdelen met betrekking tot analyse beschreven, die meegenomen zullen worden in de omschrijving van oplossingsrichtingen en de uitvoering hiervan.

Knelpunten:

- Er is weinig kennis over de relatie tussen condities van monsters / monstername in het voortraject en de uitslag van het laboratorium. De laboratoriumuitslagen zijn hierdoor niet altijd even duidelijk als er variatie bestaat als gevolg van de bemonstering.
- Wanneer is een monster representatief?
- Het laboratorium staat op afstand van de praktijk.
- Nog geen bestudering en navolging bemonsteringsplan en vooral analyse van Ovocom (België).

Oplossingsrichtingen:

- Monsters labelen met condities / criteria die behoren bij de monstername.
- Een monster is representatief indien het monster exact dezelfde samenstelling heeft als de partij. Bemonsteringen moeten altijd worden uitgevoerd door personen met voldoende kennis van monstername techniek en producten.
- Laboratorium meer benaderen als corebusiness.
- Implementatie (sectorale) bemonsteringsplan vooral onderdeel analyse, zoals door Ovocom is ontwikkeld.

Mogelijke uitvoering:

- De bedrijven zelf en brancheorganisaties kunnen bovenstaande aspecten meenemen bij de aanpassing in GMP+-systeem. Laboratorium aangelegenheden meer stroomlijnen op initiatief van branche organisaties.
- De aspecten van uitvoering van de analyses in de (sectorale) bemonsteringsplannen zoals van toepassing bij Ovocom, worden hierna weergegeven.

Ovocom heeft een monsterbehandelingsprocedure opgesteld in het bemonsteringsplan die is gebaseerd op Richtlijn 71/250/EEG herzien met Richtlijn 81/680/EEG inzake algemene bepalingen betreffende het analyseren van diervoeders. In de procedure is een werkwijze opgenomen voor de bereiding van monsters voor analyse. Verder zijn bepalingen aangegeven betreffende in de analysemethoden gebruikte reagentia en apparatuur.

Over het algemeen wordt voor de bepaling van elk bestanddeel in diervoeders één analysemethode vastgesteld. De vast te leggen methoden worden eerst aan de werkgroep Labo's van Ovocom voor advies voorgelegd, alvorens tot deponeren wordt overgegaan. Bij het selecteren van te deponeren analysemethoden wordt een bepaalde werkwijze gevolgd, waarin wordt gecheckt of er een bruikbare EG-methode, dan wel CEN/ISO-methode dan wel NEN/ISO-methode aanwezig is.

Bij de analysemethoden wordt bovendien onderscheid gemaakt in screeningsmethoden en bevestigingsmethoden. Het gaat hierbij om (referentie)methoden zoals die bij de analyse dienen te worden gebruikt, waarbij tevens is aangegeven welke haalbaarheid dan wel reproduceerbaarheid aangenomen dient te worden voor de analysefout.

Het verzamelen en gebruik van de resultaten van de analyses volgt een bepaald patroon. De resultaten van de analyses worden eerst door het laboratorium meegedeeld aan de bedrijven waar de monsters zijn genomen. Vervolgens geeft het laboratorium de resultaten aan de betrokken sectororganisatie. Ten slotte worden de resultaten door de sectororganisatie onder geaggregeerde vorm ter beschikking gesteld aan alle deelnemers van het systeem en aan Ovocom.

De procedure in geval van overschrijding van de normen is ook geregeld in het bemonsteringsplan. Indien uit de analyse blijkt dat de norm is overschreden dan moeten corrigerende maatregelen, voorzien in het kwaliteitssysteem van het bedrijf, worden toegepast. Het bedrijf neemt het resultaat op in zijn klachtenbeheerssysteem. Indien het een grondstof betreft wordt de leverancier onmiddellijk op de hoogte gebracht. Er kan te allen tijde een contra analyse worden aangevraagd door het betrokken bedrijf of door de leverancier van de grondstof. Het is de verantwoordelijkheid van de bedrijven om ook aan de wettelijk vereisten te voldoen en de positieve resultaten aan de overheid te melden, als gevolg van de EU General Food Law.

Voor het uitvoeren van analyses dienen standaard methodieken te worden gevolgd op nationaal (NEN-ISO) of Europees (CEN-ISO) niveau. De analyses dienen door een Sterlab geaccrediteerd laboratorium te worden uitgevoerd. De procedure die Ovocom heeft opgezet voor de bereiding van monsters voor analyse en de te volgen werkwijze bij de analyse verdient nadere bestudering. Documentatie van de verrichte werkzaamheden rondom analyse en de uiteindelijke rapportage is ook een (specifieke) verplichting binnen de Diervoederhygiëne verordening.

3.2. QC, transport, op- en overslag

In de Verordening 183/2005 van het Europese Parlement en de Raad van 12 januari 2005 tot vaststelling van voorschriften voor diervoederhygiëne wordt in artikel 23 gesteld dat exploitanten van diervoederbedrijven ervoor dienen te zorgen dat invoer van diervoeders uitsluitend plaatsvindt uit landen, die voorkomen op een overeenkomstig artikel 48 van Verordening 882/2004 betreffende officiële controles diervoeders en levensmiddelen opgestelde lijst van derde landen, waaruit de invoer is toegestaan. Tevens dient de inrichting van verzending voor te komen op door het derde land opgestelde en bijgehouden lijst van inrichtingen.

De traceringeisen van de General Food Law gelden overigens niet voor buiten de EU. De eisen omvatten alle stadia van productie, verwerking en distributie, van importeur tot retail binnen de EU. Er kunnen echter speciale bilaterale wettelijke voorwaarden gelden voor bepaalde sectoren of zoals voor de veterinaire sector, speciale wettelijke EU-regels. Verder is het bij sommige EU voedselbedrijven gebruikelijk om de traceringvoorwaarden ook aan hun handelspartners op te leggen. Dit zijn echter bovenwettelijke eisen.

Wel dienen voedermiddelen die worden ingevoerd te voldoen aan de communautaire hygiënenormen of aan daaraan gelijkwaardige normen (General Food Law: artikel 11).

Deze voorwaarde geldt ook voor te exporteren voedsel of voeder tenzij het importerende land andere voorwaarden stelt (General Food Law: artikel 12). Echter onder omstandigheden, waarbij het product schadelijk voor de gezondheid of onveilig is, mag het niet worden geëxporteerd en moet een veilige afvoer worden verzekerd.

3.2.1. Fysieke controle door overheid aan de EU-grenzen

De wettelijke verplichte controle taken bij de import van grondstoffen (Regeling in- en uitvoercontroles diervoeder) werden uitgevoerd door de Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees (RVV). De RVV is als werkmaatschappij onderdeel van de VWA.

VWA/RVV en PDV voerden tot voor kort de controle op naleving van de regelgeving gezamenlijk uit op basis van Richtlijn 95/53/EG. Sinds het najaar van 2004 (Kaderwet diervoeders) houdt de Task Force diervoeders van de VWA zich onder andere bezig met buitengrens controles. De controles betreffen het toezicht op de naleving van een deel van Richtlijn 95/53/EG. Deze worden uitgevoerd bij de aanvoer van producten uit derde landen en bij daar gevonden afwijkingen worden passende maatregelen getroffen.

In de Kaderwet diervoeders is vastgelegd dat producten uit derde landen via Nederland slechts op het douanegebied van de Europese Gemeenschap worden gebracht op aangewezen locaties. De voedermiddelen dienen vergezeld te zijn van documenten waaruit de aard, oorsprong en geografische bestemming blijkt.

Bij het binnenbrengen van voedermiddelen en diervoeders uit derde landen worden deze aan de VWA aangeboden voor de controles als bedoeld in artikel 5 van de Richtlijn 95/53/EG. Dit vindt plaats voordat de producten in het vrije douaneverkeer van de EU worden toegelaten dan wel worden doorgevoerd. De Task Force voert haar taak als toezichthouder uit door middel van administratieve controles, steekproefsgewijze waarnemingen en monsternemingen op zeeschepen en bij importeurs.

(N.B. Monsternames beperken zich tot voedermiddelen, die op het Nederlandse douanegebied worden ingevoerd. Dit houdt in dat wanneer andere EU landen ook op deze wijze handelen producten die vanuit deze landen worden doorgevoerd naar Nederland niet fysiek gecontroleerd zijn).

Bij binnenkomst wordt van iedere partij een Grens Passage Certificaat opgemaakt. Op de betreffende documenten worden de aard en de uitkomsten van de uitgevoerde controles vermeld. Deze documenten vergezellen de partijen tot de eerste bestemming in het vrije verkeer.

De inspecteurs van de controlerende diensten nemen monsters bij zowel de havens (betreffende partijen afkomstig uit derde landen) als bij de binnenlandse productiebedrijven. In Nederland wordt het controleprogramma diervoeder elk jaar vastgesteld op basis van ervaringen, incidenten die zich in het voorafgaande jaar voorgedaan hebben en het beschikbare budget. In aanvulling hierop worden

doelgerichte onderzoeken ingezet op verzoek van de Europese Commissie. Ook worden door het bedrijfsleven zelf monsternemingen uitgevoerd, vaak als onderdeel van het GMP+- of HACCP-systeem. De gegevens uit de door de overheid uitgevoerde controles worden verwerkt met behulp van de door de Europese Commissie aangeleverde geharmoniseerde tabellen.

Een belangrijk knelpunt van deze werkwijze is dat de fysieke controle zoals de overheid die uitvoert, wordt gezien als een steekproef, waarbij rekening wordt gehouden met ervaringen, eerdere incidenten en het beschikbare budget. Bij de controles worden de vanuit derde landen geïmporteerde voedermiddelen geanalyseerd op de aanwezigheid van ongewenste stoffen en verontreinigingen zoals zware metalen, dioxinen en PCB's, bestrijdingsmiddelen, mycotoxinen en micro-organismen (*Salmonella*) en op verboden stoffen en producten zoals verboden dierlijke eiwitten en groeibevorderaars. Doordat het een steekproef is, is er een risico dat voedermiddelen met ongewenste stoffen worden geïmporteerd.

Een betere afstemming van monsternameprogramma's zoals ook genoemd in paragraaf 3.1.1. kan voor verbetering zorgen. In eerdere rapportages heeft de RVV (nu onderdeel VWA/Task Force) al aangegeven dat de afstemming van de monsternameprogramma's van bedrijfsleven en overheid betreffende de monitoring van ongewenste stoffen in de voedermiddelen geoptimaliseerd zou kunnen worden. Naast afstemming van de monstername kunnen de resultaten in een centrale database worden ingevoerd, die door de exploitanten van diervoederbedrijven kan worden geraadpleegd.

3.2.2. Onvoldoende waarborgen door QC-certificering

In de huidige regelgeving van het PDV moeten veevoederbedrijven voor certificering voldoen aan bepaalde GMP+- of QC-standaarden. Hierin zijn de voorwaarden en criteria met betrekking tot bedrijfsinrichting, bedrijfsvoering, procescondities, processen, procedures, verantwoordelijkheden en voorzieningen beschreven. In de GMP+-standaard met de bijlagen GMP01 tot en met GMP12 worden deze voorwaarden waaraan bij certificering moet worden voldaan, echter veel uitgebreider omschreven. De voorwaarden voor de QC-standaard zijn vastgelegd in GMP13. Hierin wordt ten behoeve van aanvullende voorwaarden alleen verwezen naar GMP07. Volgens de Regulation PDV Certificatieregeling GMP+ Diervoedersector 2003 wordt aan een ondernemer per bedrijfseenheid een erkenningcertificaat verleend als ten genoegen van de certificatie-instelling is aangetoond dat aan de GMP+- danwel QC-standaard wordt voldaan. Het erkenningcertificaat heeft zowel bij GMP+ als QC een geldigheidsduur van 3 jaar. De certificatie-instelling stelt een auditprogramma op om tijdens de geldigheidsduur van het erkenningcertificaat te beoordelen of het bedrijf blijft voldoen aan de voorwaarden van de van toepassing zijnde GMP+-standaarden. Hiertoe worden minimaal twee maal per jaar tussentijdse audits uitgevoerd; éénmaal per jaar aangekondigd en éénmaal per jaar onaangekondigd. Echter, in geval van certificering volgens QC (GMP13 - Quality control foreign suppliers of feed materials) wordt slechts één maal per jaar een aangekondigde tussentijdse audit uitgevoerd.

Door de implementatie van de Kaderwet diervoeders op 18 oktober 2004 zijn de Voedsel en Waren Autoriteit en de Algemene Inspectiedienst (AID) belast met toezicht en handhaving. In de kaderwet zijn producten aangewezen waarvoor speciale regels gelden t.a.v. in- en uitvoer (Hoofdstuk 8. Regels over in- en uitvoer: Artikel 87). Deze te importeren voedermiddelen dienen afkomstig te zijn van bedrijven, die een in een lidstaat gevestigde vertegenwoordiger hebben. Deze dient aan de bevoegde autoriteiten een verklaring af te geven, waarin deze zich bindt aan de volgende eisen:

- Betreffende bedrijven dienen te voldoen aan de eisen voor erkenning of registratie volgens richtlijn 95/69/EG.
- Een gegevensbestand bij te houden over de voedermiddelen, die betreffende bedrijven in het verkeer hebben gebracht (documentatie volgens richtlijn 95/68/EG).

De voedermiddelen zijn nader gedefinieerd in Hoofdstuk 6, paragrafen 2 en 3 en betreffen producten waarvoor een erkenning of registratie is vereist. Dit zijn vooral producten (met stoffen) als antibiotica, coccidiostatica, groeibevorderaars, vitamines, pro-vitamines, sporenelementen, enzymen, micro-organismen, carotenoiden, xanthofyllen en oxidatietegengaande stoffen.

Bovendien dienen zowel de bedrijven als hun vertegenwoordiger te voldoen aan de voorwaarden die krachtens de regelgeving van de EG gelden voor het op het grondgebied van de EG brengen van producten. Dit heeft betrekking op het feit dat voedermiddelen die worden ingevoerd dienen te voldoen aan de communautaire hygiënenormen of aan daaraan gelijkwaardige normen.

Feitelijk worden aan de bedrijven die voedermiddelen naar de EG exporteren dezelfde eisen gesteld als aan bedrijven binnen de EG. De vraag is alleen op welke wijze dit voor bedrijven buiten de EG geborgd kan worden.

Een mogelijke oplossing ligt in de diervoederhygiëne verordening. Vanuit deze verordening wordt al aangegeven dat exploitanten van diervoederbedrijven ervoor dienen te zorgen dat invoer uitsluitend plaatsvindt vanuit een derde land van verzending dat voorkomt op een lijst van derde landen waaruit de invoer is toegestaan en dat ook de inrichting van verzending voorkomt op een in het derde land opgesteld en bijgehouden lijst van inrichtingen, van waaruit de invoer van diervoeders is toegestaan. Daarbij wordt verwezen naar artikel 48 van Verordening (EG) nr. 882/2004. Derde landen kunnen alleen op genoemde lijst voorkomen, indien de bevoegde autoriteiten van die landen afdoende garanties bieden voor de naleving van of de gelijkwaardigheid met de communautaire wetgeving. Bij de opstelling of bijwerking van de lijsten wordt gekeken naar criteria waaraan het derde land moet voldoen. Dit betreft wetgeving, structuur en organisatie van de bevoegde autoriteit, controlediensten en bevoegdheden, officiële controles, informatieverstrekking en waarborgen, die worden geboden. Naar gelang van het product en de eventueel daaraan verbonden risico's kunnen speciale invoer voorwaarden worden gesteld. Bij de vaststelling of aan deze speciale invoer voorwaarden wordt voldaan wordt rekening gehouden met de informatie die door de betrokken derde landen is ingediend en, indien nodig, met bevindingen van de communautaire controles, die in deze landen zijn uitgevoerd. Deze speciale invoer voorwaarden kunnen worden vastgesteld per product of per productgroep. Zij kunnen van toepassing zijn op één enkel derde land, op bepaalde regio's van een derde land, of op een groep derde landen.

De vraag is wel op welke termijn men dergelijke lijsten beschikbaar (en compleet) heeft en kan gebruiken bij de controles in Nederland.

4. Controle- & sanctiebeleid en kwaliteitsbewustzijn

In de Group Decision Room-workshop zijn verschillende belangrijke conclusies getrokken. Het controle- en sanctiebeleid is ontoereikend. Ook is geconcludeerd dat nog altijd niet iedereen in de keten zijn verantwoordelijkheid neemt. Er is discussie over de stelling dat een GMP+-erkenning alleen wordt ingetrokken bij voortdurende en/of grove overtredingen.

De deelnemers vinden het van wezenlijk belang vindt dat niet alleen de kwaliteitsfunctionaris goed op de hoogte is van de eisen die GMP+ (inclusief HACCP) stelt. Discussiepunt is in hoeverre het kwaliteitsdenken bij veevoerb企业n vast zit aan individuen of dat het breder is ingebed in de verschillende productiegroepen en teams van het bedrijf.

Tevens gaven de deelnemers aan dat er behoefte is aan differentiatie in de beoordeling binnen GMP+. Het is gewenst om onderscheid te maken tussen vergissingen en bewuste overtredingen in combinatie met de reputatie (historie) van het bedrijf betreffende kwaliteitsbewust handelen in de beoordeling en sanctionering bij overtredingen.

4.1. Controle- en sanctiebeleid

In de diervoederhygiëne verordening (Reg. 183/2005) komen twee belangrijke elementen naar voren:

- Verplichte invoering van het HACCP-instrument.
- Verantwoordelijkheid van de bedrijven.

Aangaande de invoering van HACCP wordt tevens verondersteld dat de bijbehorende verplichting om documenten en registers bij te houden van alle controles die worden uitgevoerd, het de bevoegde autoriteiten mogelijk maakt om doelmatiger en doeltreffender controle uit te oefenen. Tevens wordt met de invoering van HACCP de relatie tussen de Europese wetgeving en het GMP+-systeem verder versterkt. Nu al bestaat GMP+ grotendeels uit wettelijke eisen, en met de HACCP-verplichting zal het aandeel wettelijke eisen nog groter worden. Met de invoering van de diervoederhygiëne verordening per 2006 zal opnieuw nadrukkelijk de vraag aan de orde komen wie op welke zaken toezicht gaat uitoefenen, en op welke manier.

Een ander belangrijk punt in de diervoederhygiëne verordening is het beginsel om de hoofdverantwoordelijkheid voor het doen naleven van de normen voor voedselveiligheid bij de bedrijven neer te leggen. Hierbij is het streven om de preventieve maatregelen te verbeteren door geschikte, risicogerichte controlesystemen in te voeren. Ook stelt de diervoederhygiëne verordening dat diervoederbedrijven middels een financiële garantie (bijvoorbeeld een bankgarantie of aansprakelijkheidsverzekering) moeten zorgen dat hun bedrijfsrisico's, in geval van bijvoorbeeld het uit de handel nemen van onveilige voeders en daarvan afkomstige levensmiddelen, gedekt zijn. Hiermee wordt de individuele aansprakelijkheid van bedrijven die in gebreke zijn gebleven onderstreept.

4.1.1. Toezicht: publiek of privaat?

Toezicht kan worden gedefinieerd als 'het verzamelen van informatie over de vraag of een handeling of een zaak voldoet aan de daaraan gestelde eisen, het zich daarna vormen van een oordeel daarover en het eventueel naar aanleiding daarvan interveniëren' (Ministerie van Binnenlandse Zaken, 2001).

Toezicht is, in tegenstelling tot keuring en controle, in essentie de exclusieve

(eind)verantwoordelijkheid van de overheid. In de EU heerst de gewoonte om bij

voedselveiligheids crises naar de overheid te kijken, de toezichthoudende agent namens de burger. In

de Verenigde Staten gaat het heel anders. Daar worden bij problemen in de voedselketens vooral de

bedrijven (producenten, verwerkers of winkeliers) aansprakelijk gesteld. De aanbieders worden er

juridisch aangepakt en moreel aangesproken (*name, blame and shame*) (Wubben et al, 2003).

Rond de implementatie van de diervoederhygiëne verordening staat de positionering van de overheid in het systeem van borging van voedselveiligheid weer nadrukkelijk op de agenda. Door de verplichte

invoering van HACCP in de diervoedersector zal ook daar middels garanties en certificering meer via de markt de voedselveiligheid kunnen worden gegarandeerd. Bovendien stelt de diervoederhygiëne verordening expliciet dat er een overheveling gewenst is uit het publieke naar het private domein: het bedrijfsleven is primair verantwoordelijk, niet de overheid. De vraag is hoe de overheid in 2006 toezicht moet uitoefenen op de wettelijke eisen, en welke rol het GMP+-systeem daarbij zal spelen. In een situatie waarin de overheid zelf keurt en controleert raakt de overheid zelf sterk betrokken op het productieproces zelf. Bij een crisis wordt dan al snel naar de overheid gekeken als schuldige: de overheid heeft in haar hoedanigheid als keurder/controleur niet goed gewerkt. Een mogelijk effect van deze menging van overheidsactiviteiten is dat bedrijven de grenzen gaan opzoeken van wat de overheid middels haar controlesystematiek toelaat: zolang je niet wordt gecorrigeerd kun je doorgaan. De overheid kan niet altijd overal zijn en moet dus kiezen waarop de aandacht te richten. Zo holt het systeem zich vanzelf uit, door het ontbreken van duidelijke afbakening van ieders bevoegdheden en verantwoordelijkheden. Gegeven de wens om te komen tot een helder onderscheid tussen publieke en private taken, is het logisch dat de toezichthouder het keuren en controleren aan het bedrijfsleven overlaat. Anders houdt de VWA toezicht op de VWA als controleur. Daar komt bij dat er al een markt bestaat voor keurders en controleurs, dus is ook praktisch een verheldering van taken realiseerbaar (Wubben et al, 2003).

Minister Veerman stelt zelf dat het tijd is dat de overheid erkent dat in bepaalde gevallen de private sector een eigen verantwoordelijkheid heeft genomen bij het waarborgen van publieke belangen ten aanzien van ondermeer voedselveiligheid. Door aan te sluiten op controlesystemen van het bedrijfsleven en de directe controle te beperken kan de effectiviteit en efficiency van toezicht vergroot worden (*Groeien in Concurrentie*, brief aan de Tweede Kamer d.d. 13 dec. 2004). Het is de vraag in hoeverre de diervoedersector met het GMP+-systeem op dit moment de publieke belangen voldoende en naar tevredenheid heeft gewaarborgd, mede gelet op de diverse crises die de twijfels aan de effectiviteit van GMP+ versterken.

Wubben et al (2003) opperen de mogelijkheid dat de Voedsel en Warenautoriteit de omslag zou kunnen ondersteunen van publiek en corporatistisch naar veel meer individueel-privaat en marktordenend toezicht. Diverse ontwikkelingen maken het namelijk mogelijk om bij borging van voedselveiligheid veel meer gebruik te maken van marktmechanismen dan velen voor ogen staat. EC LNV en LEI (2004) stellen dat het leidende motief van de overheid 'trust but verify' zou moeten zijn. Enerzijds is het daarbij zaak dat de toezichthoudende ambtenaren zodanige kennis en kundigheid hebben dat de productieprocessen in de diervoedersector doorgrond kunnen worden. Anderzijds is het van belang dat bij een dergelijk leidend motief de overheid dat alleen kan toepassen als ook in de sector blijkt wordt gegeven van een grote mate van acceptatie van de regels.

Overigens is ook vertrouwen in het overheidstoezicht gewenst. Hiervoor, en ten behoeve van de genoemde transitie in het toezicht, is een goede communicatie van groot belang. EC LNV en LEI (2004) bevelen aan dat de overheid met de diervoedersector gaat communiceren over de controlesystematiek (inclusief bevoegdheden en taken), de wijze waarop "toezicht op controle" vorm gaat krijgen en hoe wordt gehandeld na constatering van een overtreding. Interpersoonlijke communicatie, bijvoorbeeld middels voorlichtingsbijeenkomsten, is hierbij waarschijnlijk te verkiezen boven massacommunicatie.

4.1.2. Adequate controle

In de GDR is vooral gesproken over de kans op en ernst van de sancties binnen het GMP+-systeem. Daarbij is gesteld dat vooral de kans op een sanctie binnen GMP+ te klein zou zijn. Aan sancties gaan echter controle (en eventuele detectie van een overtreding) vooraf.

Van der Roest et al (2004a) bevelen ondermeer aan om na te gaan in hoeverre de kwaliteitssystemen in de diervoederketen voldoen aan de randvoorwaarde van controleerbaarheid en handhaafbaarheid. Tevens wordt het belang van geloofwaardige sancties benadrukt. Bij de opzet van de GDR-workshop is daarom gebruik gemaakt van de Tafel van Elf (T¹¹), een door het Expertisecentrum Rechtshandhaving van het Ministerie van Justitie ontwikkeld instrument. De T¹¹ bestaat uit een opsomming van elf factoren die bepalend zijn voor de naleving van regelgeving, bijvoorbeeld de kennis van regels, de

kosten/baten-verhouding, de acceptatie en de pakkans. Toepassing van de T¹¹ geeft de beleidsmaker en/of regelgever inzicht in de sterke en zwakke kanten van de naleving en handhaving.

Huidige controlepraktijk

Vanaf 1 juli 2003 controleren onafhankelijke certificerende instellingen de naleving van het GMP+-kwaliteitssysteem in de diervoedersector. De auditfrequentie is vastgesteld op minimaal 2x per jaar, waarvan één keer onaangekondigd. Hierbij gaat het om de beoordeling van het GMP+-systeem. Tijdens een audit wordt vooral aandacht besteed aan het kwaliteitshandboek, inkoop- en leveringsadministratie, hygiëne in de fabriek, zelfanalyse (risicobeoordeling etc). Het gaat hierbij zowel om administratieve als om fysieke controles.

De bedrijven in de diervoedersector worden met ingang van 2005 minimaal één keer per kwartaal door VWA-controleurs bezocht. Hierbij gaat het niet alleen om de 120 van de 327 geregistreerde diervoederbedrijven¹ die geen GMP+-certificaat hebben. Na 2005 zal beoordeeld worden of de bezoekfrequentie kan worden teruggebracht, voor goede bedrijven in principe tot een zogenaamde UBA-controle per jaar. Het VWA-toezicht is gebouwd op drie pijlers:

- UBA-pijler: gericht op de bouwtechnische inrichtingseisen en administratie.
- Audit-pijler: gericht op de kwaliteit van het procesbeheersingssysteem (HACCP) en de naleving daarvan.
- Dagelijks (/wekelijks) toezicht: gericht op de actuele hygiëne van bedrijf en productieproces.

UBA staat voor Uniforme Bevindingen Administratie. Hierbij wordt gebruikgemaakt van vragenlijsten op basis van letterlijke wetteksten, waarbij de controleur slechts kan kiezen uit “goed” en “niet goed” (of niet van toepassing).

Adequate controle is mogelijk als voldaan wordt aan een aantal randvoorwaarden:

1. Heldere eisen (specifiek, meetbaar, realistisch).
2. Voldoende deskundigheid van de controleur of auditor.
3. Onafhankelijke positie van de controleur of auditor.

Door een toetsing op ondermeer de genoemde randvoorwaarden zou moeten worden geborgd dat de controles effectief zijn.

Ad 1. Heldere eisen

De regels waarop de certificatie-instelling of de VWA controleert dienen zo te zijn gesteld dat overtredingen ook kunnen worden vastgesteld en eventuele sanctionering daadwerkelijk mogelijk is (Bondt et al, 2003). Dit is een lastig punt. Veel wettelijke eisen zijn zo ruim en weinig specifiek geformuleerd dat het zeker niet makkelijk is om met “goed” of “niet goed” te beoordelen. De door de VWA gehanteerde UBA-lijsten illustreren dit. Een voorbeeld hiervan is criterium 12050 in de UBA-Inspectielijst 1 voor de erkenning volgens Richtlijn 95/69/EG: *“Bedrijfsruimten en apparatuur bestemd voor productiewerkzaamheden, die van kritiek belang zijn voor de kwaliteit van de producten, worden adequaat en regelmatig gevalideerd volgens door de fabrikant schriftelijk vastgelegde procedures”*.

EC LNV en LEI (2004) melden dat mengvoerproducenten aangeven dat sommige regels zo algemeen gesteld zijn en bepaalde productieprocessen zijn zodanig gecompliceerd, dat je in specifieke situaties soms niet precies weet hoe te handelen.

¹ Volgens PDV zijn circa 50 van die 120 bedrijven zogenaamde ‘zelfmengers’.

Bij GMP+-audits is de interpretatieruimte groter dan bij de UBA-systematiek omdat er met open vragen wordt gewerkt. Als er tijdens een audit afwijkingen worden geconstateerd, kunnen deze door de auditor in verschillende niveau's worden ingedeeld:

- Critical: kritische afwijking ten aanzien van de voedselveiligheid en/of wettelijke eisen; geen goedkeuring.
- Major: relevante afwijking ten aanzien van een eis van de standaard; goedkeuring is afhankelijk van de ernst en aantal.
- Minor: kleine afwijking ten aanzien van een eis van de standaard; goedkeuring afhankelijk van ernst en aantal.
- Recommendation: afwijking ten aanzien van de aanbevelingen; goedkeuring.

Het GMP+-systeem en de controles daarop zouden mede kunnen dienen voor de handhaving van de wettelijke eisen. Een complicerende factor daarbij is echter dat binnen GMP+ de wettelijke en de bovenwettelijke eisen niet duidelijk gescheiden zijn. EC LNV en LEI (2004) stellen dat de overheidscontroles aanvullend kunnen zijn op het werk van de auditoren als men zich richt op het "recherchewerk", in het bijzonder het uitdiepen van administraties. De detectiekans van overtredingen kan hiermee worden vergroot. Want "als iemand kwaad wil, dan lukt dat; daarom is echt speurwerk nodig".

Ad 2. Deskundige controleur

Voor een adequate beoordeling is de deskundigheid van de controleur of auditor cruciaal. Dat geldt voor de VWA-controles en niet minder voor de GMP+-audits door de Certificerende Instelling. Het Bureau Coördinatie Diervoedercertificatie- en controle (BCD) van het PDV houdt toezicht op de deskundigheid van de GMP+-auditoren. De kwaliteit van het toezicht-op-toezicht door het BCD zal worden gewaarborgd door de werkwijzen vast te leggen in een kwaliteitssysteem (rapport RIKILT 2004.004). Het is niet duidelijk of hiermee de deskundigheid van de auditoren voldoende is gewaarborgd. Dezelfde onduidelijkheid geldt voor de deskundigheid van de VWA-controleurs.

Ad 3. Onafhankelijke positie van de controleur

Bij directe controles door de VWA is de onafhankelijkheid van de controleur naar verwachting wel gewaarborgd. Het is onduidelijk in hoeverre ook de auditor van de Certificatie Instelling voldoende onafhankelijk is van het bedrijf, zeker in een situatie waarin zwaarwegende afwijkingen moeten worden geconstateerd. Het diervoederbedrijf is tenslotte niet slechts het onderwerp van de audit, maar tevens de opdrachtgever.

Borging van de effectiviteit van de controles

De Certificerende Instellingen, die GMP+-audits uitvoeren, hebben een accreditatie (toelating) gekregen van de Raad voor Accreditatie (RvA). De RvA streeft naar een zodanige accreditatie van certificatie-instellingen, dat daardoor de toegevoegde waarde van het certificaat wordt ondersteund. De RvA toetst daarbij op:

- Deskundigheid van organisatie en personeel
- Onafhankelijkheid en onpartijdigheid van organisatie en personeel
- Betrouwbaarheid van het kwaliteitssysteem van de organisatie
- Technische competentie en vaardigheden van personeel
- Deelname van alle belanghebbende partijen in de totstandkoming en het gebruik van certificatie schema's

Een zwak punt hierin is echter dat deze accreditatie niet rechtstreeks gekoppeld is aan het GMP+-systeem. Een relevante verbetering zou kunnen zijn dat de RvA ook het GMP+-systeem zelf aan een beoordeling onderwerpt, zodat dit vervolgens expliciet kan worden betrokken bij het accrediteren van de bij GMP+-audits betrokken CI's.

De Raad voor Accreditatie verwacht dat persoonscertificatie, waarbij de vakbekwaamheid van personen wordt getoetst en gecertificeerd, een grote vlucht zal nemen. In dat kader zal de RvA ook de

positie van exameninstellingen binnen de accreditatiestructuur nader uitwerken. Wellicht kan persoonscertificatie ook een rol spelen in de bevordering van de deskundigheid van GMP+-auditoren en VWA-controleurs.

Tevens is het van belang dat bij controles op een uniforme wijze wordt gewerkt. De VWA maakt daarom gebruik van de Uniforme Bevindingen Administratie (UBA), waarmee is gegarandeerd dat alle controleurs aan dezelfde zaken aandacht besteden. Voor GMP+ houdt het Bureau Coördinatie Diervoedercertificatie- en controle (BCD) van het PDV toezicht op de audits door het verzamelen en bespreken van auditrapporten, waarbij inhoudelijke kwaliteit, volledigheid en uniformiteit aandacht krijgen.

De Nederlandse regering benadrukt het belang van de Europese dimensie van toezicht. Afstemming en samenwerking met toezichthouders in andere landen en Europese toezichthouders wordt gezien als een noodzaak (Ministerie van Binnenlandse Zaken, 2001).

4.1.3. Adequate sanctionering

Er zijn twijfels over de stevigheid van het sanctiesysteem van GMP+. Sommige insiders achten de kans op een sanctie binnen GMP+ (bijzonder) klein. Verder wordt bepleit om meer te differentiëren, dat wil zeggen bij lichte overtredingen geringe sancties op te leggen en bij zware overtredingen zwaardere sancties.

De beoordelings- en certificatiecriteria zijn beschreven in GMP+-standaard 31. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen categorie 1, categorie 2 en categorie 3 overtredingen:

- Bij minder dan 10 overtredingen van *categorie 3* voldoet het bedrijf aan de voorwaarden voor GMP+-certificering en krijgt tot maximaal de volgende audit de tijd om de nodige verbetermaatregelen te treffen. Bij 10 of meer overtredingen van categorie 3 dient het bedrijf binnen maximaal 6 weken de nodige verbeteringen aan te brengen.
- Bij één of meer auditbevindingen van *categorie 2* voldoet het bedrijf niet aan de GMP+-voorwaarden en dient binnen maximaal 6 weken verbeteringen door te voeren. Extra controle vindt plaats en een verplichte recall van de producten behoort tot de mogelijkheden.
- Bij één of meer auditbevindingen van *categorie 1* voldoet het bedrijf niet aan de voorwaarden voor GMP+-certificering. Een verplichte recall behoort tot de mogelijkheden. Afhankelijk van de aard en ernst van de overtreding zijn er twee opties: 1) het bedrijf dient per direct verbetermaatregelen door te voeren en staat gedurende een bepaalde periode onder verscherpte controle en 2) het GMP+-certificaat wordt per direct voor een periode van 3 maanden geschorst. Indien na 3 maanden de tekortkoming niet is opgeheven wordt het certificaat ingetrokken. Indien na 3 maanden de tekortkoming wel is opgeheven volgt nog een periode van verscherpte controle.

De sancties bij overtredingen van de GMP+-regeling lopen uiteen van: binnen een bepaalde periode de tijd krijgen om de nodige verbeteringen aan te brengen met behoud van het certificaat, tot verplichte recalls, 3 maanden schorsing en na in gebreke blijven intrekking van het GMP+-certificaat. In bijlage 8 staat een overzicht van 2003 van het aantal audits en de resultaten daarvan.

EC LNV en LEI (2004) constateren dat geldboetes in principe weinig indruk maken op de sector. Veel ernstiger vindt men sancties die de omzet raken: het intrekken van een erkenning, ernstige imagobeschadiging door publicatie van de bedrijfsnaam en het kwijtraken van het GMP+-certificaat. De VWA stelt dat tekortkomingen binnen drie maanden moeten worden opgeheven; hygiëneproblemen moeten normaliter direct worden opgelost. Bij slechte bedrijven die na drie maanden niet de nodige verbeteringen hebben gerealiseerd zal de intrekkingprocedure worden gestart.

Bij onrechtmatigheden dienen er sancties te kunnen volgen, zoals het opleggen van een boete, het tijdelijk blokkeren of zelfs definitief sluiten van een bedrijf, en het uit de markt terug laten halen van producten.

Bestuurlijke boetes in de Warenwet

De VWA pleit er in haar advies van 9 juni 2004 aan de Minister van LNV voor om het instrument van bestuurlijke boetes vervroegd in te voeren in de Kaderwet diervoeders (zie kader).

Invoering bestuurlijke boete

Door de Minister van LNV is aan de Tweede Kamer over de invoering van de bestuurlijke boetes op het gebied van de diervoeders gerapporteerd dat de VWA de eventuele invoering twee jaar na invoering van de Kaderwet Diervoeders beoordeelt. De VWA is van mening dat bestuurlijke boetes een snel en effectief handhavinginstrument zijn in aanvulling op de gangbare instrumenten, zoals het schorsen cq. intrekken van erkenningen en strafrechtelijke handhaving. De VWA adviseert de minister om het instrument van bestuurlijke boetes vervroegd te introduceren in de Kaderwet Diervoeders en bij de introductie gebruik te maken van de kennis opgedaan in het kader van de handhaving van de Warenwet.

Met de invoering van bestuurlijke boetes in de Warenwet wilde de regering een strikt beleid voeren dat het verband tussen overtreding en straf beter voelbaar maakt. Doordat de bestuurlijke boete snel volgt op de overtreding wordt een versterking van de rechtshandhaving verwacht. De boete voor de meeste overtredingen bedraagt € 450. De boete voor de overtreding van een klein aantal voorschriften bedraagt € 680. De boete voor grotere overtredingen zoals voor een vuil bedrijf of onvoldoende wering ongedierte bedraagt € 900. De totale boete kan hoog uitvallen doordat het Bureau Bestuurlijke Boetes de boetes voor meerdere overtredingen optelt. Voor ondernemingen met meer dan 50 werknemers is de boete dubbel zo hoog.

Binnen GMP+ is weliswaar geen sprake van 'bestuurlijke boetes', maar het is ook de vraag of dit nodig is. Als namelijk een CI bij een bedrijf een 'major' constateert en er moet een hercontrole volgen, dan kost dat honderden euro's. Het effect hiervan is eigenlijk goed vergelijkbaar met een bestuurlijke boete. Daarnaast kan in een extreem geval na in gebreke blijven het certificaat worden ingetrokken of niet verlengd. Dit heeft de consequentie dat het betreffende bedrijf niet meer onder GMP+-vlag mag leveren en gedurende een periode van ten minste 1 jaar geen nieuwe aanvraag voor erkenning mag doen. Gezien de omvang van de deelname aan de GMP+-regeling en het feit dat IKB/KKM-veehouderijbedrijven uitsluitend GMP+-voer mogen afnemen kan dit als een zware sanctie worden aangemerkt.

Naming and shaming

Keuzenkamp et al (2003) definiëren 'naming and shaming' als het publiek bekend maken van informatie over eigenschappen van (o.a.) producenten met het doel een reputatie te beïnvloeden om zo het gedrag op een markt te sturen. *Naming and shaming* is een relatief goedkope manier om informatieproblemen in de markt op te lossen, omdat gewenste of ongewenste eigenschappen openbaar gemaakt worden. Het kan ook heel effectief zijn, omdat de reputatie van een bedrijf een grote economische waarde heeft. Ook de VWA wil gebruik maken van *naming and shaming*. LNV, VWS en de VWA werken aan de ontwikkeling van een systematiek voor het openbaar maken van individuele controlegegevens aan de consument. Het kabinet zal medio 2005 een keuze voor een dergelijk systeem aan de Tweede Kamer presenteren. Ditzelfde principe van *naming and shaming* is ook vanuit het bedrijfsleven ingebracht in het Debat intensieve veehouderij op 26 en 27 januari 2005 in Baarn. Het vermelden van terughaalacties op de VWA-website kan worden gezien als een voorbeeld van *naming and shaming*.

Keuzenkamp et al (2003) stellen dat juist de overheid erg terughoudend moet zijn met *naming and shaming*, om rechtsongelijkheid te voorkomen. En als de overheid resultaten van controles openbaar wil maken dan zullen deze zorgvuldig gestandaardiseerd moeten zijn. Anders zijn de controleresultaten niet vergelijkbaar.

4.1.4. Productaansprakelijkheid

De functie van het aansprakelijkheidsrecht hangt rechtstreeks samen met economisch-politieke keuzes die de laatste jaren zijn gemaakt. Ook in de Diervoederhygiëne verordening wordt expliciet meer verantwoordelijkheid neergelegd bij de bedrijven.

Doel van privatisering en deregulering is onder andere vermindering van de regelgeving en het bevorderen van de vrije markt. Meer vrije markt betekent een terugtreden van het publiekrecht. De vraag is vervolgens wie zich bekommert om de kwaliteit en de veiligheid van die vrijere markt als de overheid dat niet (of in mindere mate) doet, en als winstmaximalisatie en *shareholder-value* centraal staan. Een ruimere controle via het privaatrecht (aansprakelijkheidsrecht) door concurrenten en slachtoffers is dan onvermijdelijk (Hellingman en Mortelmans, Economisch publiekrecht, p. 31-32). Een overheid die stuurt, ordent en zorgt, dempt de druk op het aansprakelijkheidsrecht. Een overheid die de markt meer ruimte geeft, geeft ook het aansprakelijkheidsrecht meer ruimte (www.aansprakelijkheidsrecht.com).

Bij aansprakelijkheid kan onderscheid worden gemaakt tussen contractuele aansprakelijkheid (wanprestatie, "toerekenbare tekortkoming in de nakoming van de verbintenis") en wettelijke aansprakelijkheid (onrechtmatige daad) (www.KvK.nl).

Richtlijn 85/374 inzake de aansprakelijkheid voor producten met gebreken, die werd gepubliceerd op 31 januari 2001 (COM (2001) 893 def.), regelt eenduidig, in de hele EU, de omstandigheden waaronder fabrikanten aansprakelijk zijn voor schade die hun product de consument toebrengt. Sinds 2001 is ook de primaire producent / veehouder volledig aansprakelijk voor de veiligheid en kwaliteit van de producten. Iedere burger die schade ondervindt door een product dat gebreken vertoont kan schadevergoeding van de producent vorderen, zonder dat de nalatigheid van laatstgenoemde bewezen hoeft te worden. Behalve fabrikanten zijn ook toeleveranciers, importeurs en leveranciers aansprakelijk (europa.eu.int).

4.2. Kwaliteitsbewustzijn

De diervoederhygiëne verordening is nadrukkelijk gericht op versterking van het kwaliteitsdenken en de eigen verantwoordelijkheid van ondernemers in de diervoedersector. Managers en werknemers op de werkvloer hebben ieder hun eigen specifieke rol in de versterking van het kwaliteitsbeleid binnen een organisatie.

Diervoederbedrijven met een GMP+-certificaat dienen sinds 2003 te werken volgens HACCP-principes. Op inkoop en alle andere processen (transport naar productielocatie, ingangscntrole, optimaliseren receptuur en produceren diervoeder) is de HACCP-systematiek van toepassing.

Belangrijk is dat men bewust met risicobeheersing bezig is. Zo zal een risicobewuste producent van diervoeders absoluut inzicht willen hebben in de kwaliteit van geleverde grondstoffen, ook als zijn bedrijf uitsluitend producten afneemt van GMP+-gecertificeerde leveranciers. Van der Roest et al (2004b) constateren dat de houding van het management in diervoederbedrijven een cruciale factor is voor het welslagen van het voedselveiligheidsbeleid. Gemotiveerde ondernemers weten het kwaliteitsdenken in het bedrijf op prima wijze vorm te geven, ongeacht of het grote of kleine bedrijven zijn. Bij minder gemotiveerde ondernemers blijven kwaliteitssystemen vooral papieren systemen. Wel geven kleine voerproducenten aan het opstellen van het kwaliteitshandboek en het uitvoeren van interne audits doorgaans uit te besteden aan een externe adviseur. Er lijken ook verschillen te zijn in het detailniveau van invulling van het HACCP-systeem: grote bedrijven werken vaak met een relatief abstract plan, kleinere bedrijven stellen praktische, gedetailleerde beheersmaatregelen op. Audits door retailers (McDonalds, Tesco) blijken voor diervoederbedrijven een belangrijke prikkel te zijn voor versterken van het kwaliteitsdenken (van der Roest et al, 2004b).

Duidelijk is dat invoering van een HACCP-aanpak niet garandeert dat het kwaliteitsdenken daadwerkelijk goed is ingebed in alle lagen van een organisatie.

Als oplossingsrichting voor bovengenoemde probleemstellingen en om in te spelen op de implementatie in 2006 van de Diervoederhygiëne verordening wordt verkend op welke wijze een sterkere inbedding van het kwaliteitsdenken op alle werkniveaus van een onderneming kan worden

gestimuleerd. Hiertoe wordt allereerst ingegaan op te onderscheiden generatiestadia van bedrijven in benadering van voedselveiligheid (par. 4.2.1) en kernelementen van een kwaliteitsmanagementsysteem (par. 4.2.2), inclusief een recent door Unilever (DiverseyLiver) ontwikkeld managementinstrument (*Hygienomics*). Vervolgens worden voortbouwend hierop in paragraaf 4.2.3 aanbevelingen gedaan voor versterking van het kwaliteitsdenken binnen de diervoederindustrie.

4.2.1. Generatiestadia bedrijven in benadering van voedselveiligheid

Er kunnen 4 generatiestadia worden onderscheiden in de wijze waarop een organisatie, waaronder diervoederbedrijven, omgaat met voedselveiligheid (Armstrong, 1999). Deze generaties zijn opeenvolgend: een bedrijf zit pas effectief in een volgende generatie als de voorgaande generatie adequaat is doorlopen en gerealiseerd.

Generatie 1 Vaststellen van de regels

Dit is een redelijk recht toe recht aan fase waarin het management van het diervoederbedrijf heldere beleidslijnen en normen/standaards vaststelt voor sleutelgebieden binnen voedselveiligheid.

Generatie 2 Naleving waarborgen

Veevoederbedrijven die zich in de 2^e generatie bevinden garanderen dat werknemers het belang van voedselveiligheid begrijpen en voldoen aan beleidslijnen en normen via audits en metingen. In het beste geval zijn de werknemers daadwerkelijk overtuigd van het belang ervan, in het slechtste geval wordt naleving afgedwongen. De basis van het 2^e generatiebedrijf is het bereiken van een goede voedselveiligheidsprestatie door het creëren en effectief communiceren van beleidslijnen en standaards en het continu herbevestigen ervan via goed ontworpen assessments en audits door het gehele bedrijf.

Generatie 3 Individueel commitment voor acties

Het 3^e generatiebedrijf realiseert zich dat beleidslijnen en standaards afhankelijk zijn van de stand van de kennis van het moment en nooit iedere nuance kunnen dekken. Door geschikte training en kennis van mensen op de werkvloer kunnen werknemers van het diervoederbedrijf zelfstandig positieve acties ondernemen om gevaren te vermijden en risico's die over het hoofd zijn gezien in de beleidslijnen en standaards minimaliseren. Het vraagt om een goed ontworpen trainingsbenadering. Dit kan worden bemoeilijkt door een snelle wisseling van staffunctionarissen. Het is duidelijk dat betrokken werknemers, die de kernrisico's begrijpen en die positieve actie kunnen ondernemen met betrekking tot voedselveiligheid, een zeer krachtig instrument zijn in het bereiken van excellente standaards in voedselveiligheid in het bedrijf.

Generatie 4 Interactieve actie

Een diervoederbedrijf bereikt de 4^e generatie indien teams van mensen, die de beleidslijnen en normen begrijpen en een goede kennis hebben van risicogebieden en gevaren, samenwerken om de voedselveiligheidssituatie continu te verbeteren (gezamenlijke interactieve aanpak). Deze teamgebaseerde benadering bouwt voort op de kennisbasis van de werknemers en is ook een van de beste manieren om te gaan met snelle wisselingen van staffunctionarissen. De collectieve actie kan plaatsvinden tussen teams binnen bedrijven maar ook bijvoorbeeld tussen verschillende organisaties die samenwerken in een productieketen, gezamenlijke standaards instellen en acties plannen.

4.2.2. Kernelementen van een kwaliteitsmanagementsysteem

Om managementverbeteringen in voedselveiligheid te kunnen aanbrengen is het belangrijk dat een diervoederbedrijf helder voor ogen krijgt in welke generatie van ontwikkeling het zich bevindt. Ontbreekt dit beeld dan kunnen goed bedoelde veranderingen contraproductief uitwerken doordat ze slecht ontvangen worden op de werkvloer. Inzicht in de generatiefase kan verkregen worden via gestructureerde interviews met sleutelmanagers gecombineerd met on-site audits op verschillende operationele niveaus in de organisatie, in situaties van normale en versterkte werkdruk. Dit laatste is een belangrijk facet. De gebruikelijke technieken van risk management, zoals HACCP, komen vaak rond de vergadertafel of achter het bureau tot stand en houden niet of niet voldoende rekening met de bedrijfsdruk die aanwezig is in de operationele omgeving. Bij toenemende druk kunnen kwaliteitsprotocollen, die onder normale omstandigheden goed functioneren, ineens minder uitvoerbaar blijken en tijdelijk niet worden nageleefd totdat de druk weer afneemt, met alle risico's van dien. De hygienomics-methode biedt handvatten om het management in kaart te brengen en te evalueren (zie kader).

Hygienomics-methode

De hygienomics-methode (Unilever) is mede opgezet om valkuilen in kwaliteitsmanagement te omzeilen. Het management wordt aan de hand van 7 sleutelindicatoren in kaart gebracht en geëvalueerd:

1. *voldoen aan regelgeving*: wie is verantwoordelijk, hoe effectief is het en hoe wordt gemonitord
 2. *standaards*: hoe zijn ze ontwikkeld, gemonitord en gereviewd, zijn ze adequaat en gecommuniceerd op alle niveaus.
 3. *beleid*: hoe geformuleerd, welke inhoud, hoe gecommuniceerd, geïntegreerd of conflicteert het met bedrijfsprocessen.
 4. *training*: hoe effectief ten opzichte van de implementatie van wet- en regelgeving en beleidslijnen.
 5. *auditing*: de inhoud en effectiviteit van interne audits in relatie tot de betreffende productiesite en toeleveranciers.
 6. *management systemen*: beoordelen van alle managementsystemen met impact voedselveiligheid op verantwoordelijkheden, communicatie, correctieve maatregelen et cetera.
 7. *bewustzijn en bedrijfscultuur*: analyse van de (voedselveiligheids-)cultuur van bedrijf en productielocatie.
- Dit is een kritische succesfactor.

Een adequaat management ten aanzien van voedselveiligheid dient aan een aantal specifieke voorwaarden te voldoen (Armstrong, 1999).

- **Systeemdenken**: het is van primair belang dat op managementniveau alle gekoppelde elementen aan het productiesysteem worden voorzien en begrepen. Hoe de processen die voedselveiligheid in de organisatie beïnvloeden op elkaar ingrijpen, de wijze waarop het financiële beleid (bijvoorbeeld kostenbesparing) een effectief voedselveiligheidsbeleid kan stimuleren of ondermijnen, de relatie tussen trainingsprogramma's en de implementatie van het voedselveiligheidsbeleid tot op de werkvloer et cetera.
- **Interne communicatie van beleid en normen**: bij het opstellen van het voedselveiligheidsbeleid en standaards dienen meerdere personen vanuit verschillende disciplines en lagen betrokken te zijn. De communicatie van het vastgestelde beleid is nadrukkelijk de verantwoordelijkheid van het senior management. Vastgestelde beleidslijnen en standaards moeten door de senior manager naar de verschillende lagen in de organisatie worden gecommuniceerd als iets waarover geen onderhandeling mogelijk is.
- **Heldere verantwoordelijkheden**: in het voedselveiligheidsbeleid moeten heldere verantwoordelijkheden worden benoemd. In de regel ligt het garanderen van voedselveiligheid bij de lijnmanagers. Lijnmanagers moeten getraind worden om hen in staat te stellen deze verantwoordelijkheden uit te voeren. Op directieniveau zullen heldere targets aan lijnmanagers moeten worden meegegeven, die niet conflicterend zijn op deelgebieden. Het zal niet werken als

lijnmanagers de verantwoordelijkheid krijgen om aan hoge voedselveiligheidseisen te voldoen, terwijl hun bonus gelijktijdig afhankelijk is van kostenbesparingen.

- Voedselveiligheidsinstrumenten als levende processen: lijnmanagers hebben de verantwoordelijkheid om te zorgen dat er systematisch en effectief door alle lagen van het bedrijf gebruik wordt gemaakt van kerntools zoals HACCP en risk assesment/- management. Dit moeten levende activiteiten zijn met documentatie en processen die in een constante evolutie zijn. De plannen moeten periodiek worden gereviewd en continu worden verbeterd en geactualiseerd om de constante verandering waaraan een organisatie onderhevig is te reflecteren. Risicobeoordeling en -management dienen een doorlopende managementactiviteit te zijn.
- Effectieve audits: een auditbenadering moet de beleidslijnen en standaards van de organisatie herbevestigen. Dit dient bij voorkeur op verschillende niveaus plaats te vinden, uiteenlopend van dagelijkse controles door de werknemers tot de formele jaarlijkse audit(s) die leidt tot certificering.
- Effectiviteitsmeting: Op directieniveau dient de effectiviteit van de voedselveiligheidsprocessen frequent te worden gereviewd. Hierbij is het belangrijk om de metingen ten aanzien van voedselveiligheid te koppelen aan de economische effectiviteit van de organisatie, omdat daar een sterke prikkel van uitgaat. Zonder duidelijke prikkels gaat niemand investeren in voedselveiligheid. Frequente reviews op directieniveau zal ook een sterke impuls zijn voor vooruitgang op het gebied van voedselveiligheid binnen het bedrijf. Zonder support op managementniveau zal er weinig vooruitgang komen.

4.2.3. Voorlichting en scholing

Voortbouwend op de geschetste managementtheorieën en de hygienomics-aanpak verdient de volgende aanpak van voorlichting en scholing met als doel een sterkere verankering van kwaliteitsdenken in de diervoederindustrie nadere overweging:

Voorlichting

- Middels voorlichting (bijvoorkeur in samenwerking met de Nevedi en PDV en via benutting van doelgroepgerichte media) de diervoederindustrie bewust maken van het belang van brede inbedding van kwaliteitsdenken in de onderneming, de generatiestadia die in management van voedselveiligheid kunnen worden onderscheiden en bedrijven stimuleren tot zelfreflectie in deze.
- Voorlichting over instrumenten die behulpzaam kunnen zijn bij versterking van het kwaliteitsdenken binnen ondernemingen (b.v. hygienomics).

Scholing

Cursorisch onderwijs (Agrarische Hoge Scholen/Agrarische Onderwijs Centra's)

Doelgroep (toekomstige) managers in de diervoederindustrie:

- In samenwerking met externe adviesbureaus trainen op zelfreflectie ten aanzien van de generatiefase van het bedrijf en behandelen van integrale kwaliteitsmanagementsystemen zoals hygienomics.
- Trainen van systeemdenken met betrekking tot voedselveiligheid: alle gekoppelde proceselementen met betrekking tot voedselveiligheid doorzien en begrijpen.
- Trainen in intern doorcommuniceren van beleidslijnen en standaards.
- Trainen op brede inzet van HACCP en eventueel andere voedselveiligheidsinstrumenten als levende tools in plaats van statische documenten binnen alle geledingen van de organisatie.
- Trainen in praktische toepassing van (nieuwe) wetgeving.
- Uitwisselen van ervaringen binnen één functiegroep (inkoop, kwaliteit, directie) hoe in de dagelijkse praktijk vorm te geven aan kwaliteitsbewustzijn in procedures, technieken en middelen zoals leveranciersbeoordeling en productaansprakelijkheid.

Doelgroep werkvloerniveau diervoederbedrijven:

- Verzorgen van in-company trainingen met betrekking tot kwaliteitsmanagement, gericht op implementatie van de beleidslijnen en standaards met betrekking tot voedselveiligheid op alle operationele niveaus van de onderneming.

Regulier agrarisch onderwijs (Agrarische Hoge Scholen/Wageningen Universiteit)

- Bewustmaking van belang van inbedding van kwaliteitsdenken op alle niveaus van de onderneming en de te onderscheiden generatiestadia in kwaliteitsdenken (managementtheorieën in relatie met voedselveiligheid).
- Tools voor inbedding van kwaliteitsmanagement in ondernemingen.

Wat kan de overheid doen?

In de notitie 'Verleiden met beleid: aanzetten tot Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen' (Diederer, 2004) worden een aantal instrumenten genoemd die de overheid naast regelgeving kan hanteren om bedrijven ertoe te bewegen aan doelstellingen van maatschappelijk verantwoord ondernemen te voldoen: informatiebeleid, financieel beleid, kaderstellend beleid, governance-beleid, preken en transitiebeleid. Een aantal daarvan kunnen mogelijk ook worden ingezet om het kwaliteitsdenken binnen diervoederbedrijven verder te stimuleren.

- *Informatiebeleid;*
Door transparantie te bevorderen kan de overheid het belang van bedrijven om sterker de nadruk te leggen op kwaliteitsdenken in alle lagen van de onderneming mogelijk vergroten. Daarbij is het van belang dat relevante informatie onder ogen komt van mensen die op deze informatie beslissingen baseren die de onderneming raakt (Diederer, 2004). De overheid kan bijvoorbeeld bedrijven verplichten om bepaalde informatie over kwaliteitsbeleid te verstrekken in een (MVO-)jaarverslag, of bevorderen dat afnemers of andere belanghebbenden gericht relevante informatie bij het bedrijf opvragen.
- *Financieel beleid;*
De overheid zou kunnen zorgen dat investeringen in kwaliteitsbeleid van de onderneming en scholing van personeel sneller lonend wordt door bijvoorbeeld bij te passen met subsidie of door fiscale tegemoetkomingen.
- *Kaderstellend beleid;*
Door kaders te scheppen waarbinnen ondernemingen zichzelf of elkaar kunnen reguleren, kan de overheid bepaalde ontwikkelingen in o.a. kwaliteitsdenken stimuleren zonder daarvoor wettelijke maatregelen te hoeven treffen en handhavend te hoeven optreden. Aangezien inbedding van kwaliteitsdenken een groeitraject zal zijn, biedt een dynamische private regeling veel betere mogelijkheden voor aanscherpingen en handhaving dan overheidsregelgeving. De Kaderwet in samenspel met de GMP+-regeling biedt in principe deze mogelijkheid, waarbij de overheid zich kan beperken tot toezicht op controle voor bedrijven die aan de GMP+-regeling meedoen. Binnen de GMP+-regeling zijn er nog diverse mogelijkheden om de mate van kwaliteitsdenken sterker in te bedden in diervoederbedrijven (zie opties versterking kwaliteitsdenken binnen GMP+-regeling). Kaders stellen kan ook door aanscherping van de aansprakelijkheidswetgeving, zoals de laatste jaren op het gebied van voedselveiligheid is gebeurd. In paragraaf 4.1.4. is hier nader op ingegaan.
- *Transitiebeleid;*
Transitiebeleid is erop gericht belanghebbenden in een situatie te brengen (een transitiearena) waarin ze samen en op basis van gedeelde doelstellingen innovatieprocessen in gang zetten. Het verschilt van traditionele vormen van beleid in die zin dat beleidsdoelstellingen niet a-priori door de overheid worden vastgesteld maar in een arenaproces tot stand komen.

Opties versterking kwaliteitsdenken binnen GMP+-regeling

Het verdient aanbeveling om na te gaan hoe een sterkere inbedding van kwaliteitsdenken binnen diervoederbedrijven kan worden gefaciliteerd via opname in de private GMP+-regeling. Hierbij zijn verschillende opties mogelijk:

- De mate van inbedding van kwaliteitsdenken binnen een organisatie zou kunnen worden meegewogen in de zwaarte van de sanctie bij een incidentele auditbevinding van categorie 1 of 2. Hiermee kan worden tegemoet gekomen aan de in de GDR geuite wens om de reputatie (historie) van een bedrijf mee te wegen in de beoordeling en sancties bij overtredingen binnen de GMP+-regeling. De mate van inbedding van kwaliteitsdenken dient in dat geval door auditoren objectief te kunnen worden bepaald. Te denken valt aan het vaststellen van het generatiestadium waarin een bedrijf zich bevindt. Hiervoor zullen, bijvoorbeeld vanuit de Hygienomics-methode, tools op maat moeten worden toegepast.
- Er kan overwogen worden om de achterliggende principes c.q. tools van de Hygienomics-methode op een of andere wijze gefaseerd (middellange/ lange termijn) te implementeren in de GMP+-regeling, zodat bedrijven worden gefaciliteerd en gestimuleerd in het toegroeien naar een sterke inbedding van kwaliteitsdenken in alle lagen van het bedrijf. De meerwaarde, haalbaarheid en mogelijke wijze van implementatie van hygienomics-onderdelen in de GMP+-regeling verdienen nadere studie. Een eventuele implementatie dient ondersteund te worden door scholing van managers en werknemers, evenals scholing van auditoren in het gebruik van de hygienomics-methode of vergelijkbare managementtools.

5. Conclusies

In dit hoofdstuk worden vanuit de resultaten van het onderzoek antwoorden geformuleerd op de onderzoeksvragen van het project (zie ook hoofdstuk 1). In hoofdstuk 6 worden hier aanbevelingen aan verbonden.

Voldoen bedrijven die GMP+-gecertificeerd zijn ook aan de diervoederhygiëne verordening?

GMP+-gecertificeerde mengvoederbedrijven kunnen in principe voldoen aan de diervoederhygiëne verordening mits ze afdoende gecontroleerd worden (door onafhankelijke certificerende instellingen) en er goed toezicht op controle is (door de VWA). Dit is ook de mening van de deelnemers aan de GDR-workshop. Gecertificeerde bedrijven voldoen aan de elementen van de diervoederhygiëne verordening voor de volgende onderwerpen: HACCP-principes (generiek), bedrijfsruimten, uitrusting, personeel, productie, kwaliteitsbeheersing, bijhouden gegevens, opslag en vervoer (eigen beheer), klachtenafhandeling en terugroepen van producten. Deze elementen zijn in het kwaliteitssysteem GMP+ opgenomen. Onafhankelijke certificerende instellingen controleren de naleving daarvan. Er zijn niettemin in de GDR wel enkele zaken genoemd die voor verbetering vatbaar zijn (zie hieronder, knelpunten diervoederhygiëne verordening). De deelnemers aan de GDR zijn in het algemeen van mening dat import, opslag en vervoer (transportsector, op- en overslag, handelaren) binnen de huidige GMP+-systematiek nog niet goed geborgd zijn.

Hoe is de situatie voor bedrijven die nu niet aan een kwaliteitssysteem meedoen?

Voor deze bedrijven is de verwachting dat er een (grote) aanpassing gevraagd wordt omdat deze bedrijven in de regel niet gewend zijn om te werken volgens HACCP-principes. Daarnaast zullen ze ook een aantal extra voorschriften met betrekking tot goede praktijken op hun bedrijf moeten implementeren. Dit is een veronderstelling: het is niet duidelijk in hoeverre deze bedrijven al voldoen aan de eisen zoals die worden gesteld in Bijlage II van de diervoederhygiëne verordening. In het kader van toezicht op de diervoederhygiëne verordening ligt differentiatie in controle van gecertificeerde en niet-gecertificeerde bedrijven voor de hand, met een extra controle-inspanning voor niet-gecertificeerde bedrijven. Hier kan overigens ook een prikkel tot implementatie van een kwaliteitssysteem zoals GMP++ van uitgaan.

Welke knelpunten zijn er ten aanzien van de diervoederhygiëne verordening?

Uit de GDR zijn drie belangrijke aandachtsvelden (knelpunten) naar voren gekomen:

- Risicobeheersing op ketenniveau.
- Standaardisatie van kwaliteitseisen en audits.
- Controle- & sanctiebeleid en kwaliteitsbewustzijn.

Risicobeheersing op ketenniveau met de volgende knelpunten:

- Bemonstering en analyse: Er zijn in de sector geen uniforme procedures voor bemonstering in de keten, daarnaast worden ze niet efficiënt uitgevoerd waardoor de procedure lang duurt (workshop "bemonstering diervoeders", Nutreco/RIKILT november 2003). De analysemethodes zijn wel gestandaardiseerd (Sterlab en NEN-normen) maar er is weinig harmonisatie op Europees niveau. Ook voor de analysemethodes zijn de procedures niet efficiënt. Dit heeft tot gevolg dat bemonstering en analyse niet transparant zijn wat controle door de Task Force Diervoeders van de VWA bemoeilijkt.
- Import van grondstoffen (QC-certificering): De voorwaarden voor QC-certificering (GMP13) bij te importeren grondstoffen zijn minder uitgebreid dan voor andere grondstoffen (GMP01 t/m GMP12). Echter door de Kaderwet Diervoeders worden dezelfde eisen gesteld aan bedrijven die voerders importeren van buiten de EU als van binnen de EU. Derde landen waaruit mag worden geïmporteerd moeten voorkomen op speciale lijsten. Ook de inrichtingen van verzending

van landen waaruit de invoer van diervoeders is toegestaan moeten door de derde landen worden bijgehouden.

- Fysieke controle EU-grenzen: Deze wordt gezien als een steekproef waardoor er risico bestaat dat voermiddelen met ongewenste stoffen worden geïmporteerd.

Standaardisatie van kwaliteitseisen en audits met de volgende knelpunten:

De deelnemers van de GDR vinden dat standaardisatie nodig is:

- Internationaal (onder andere nationale implementatie van Europese richtlijnen).
- Op het niveau van de vele verschillende kwaliteitssystemen, m.n. internationaal.
- Op bedrijfsniveau.
- Tevens is uniformering van de controles door Certificerende Instellingen (CI's) nodig.

Deze elementen en de oplossingsrichtingen die door de deelnemers aan de GDR zijn aangegeven vallen weliswaar niet direct onder de diervoederhygiëne verordening. Dit aandachtsveld binnen het project niet verder uitgewerkt. Echter, deze knelpunten zijn vanwege de GMP+-systematiek, en de vereiste adequate controle daarop, wel degelijk relevant voor de sector.

Controle- & sanctiebeleid met de volgende knelpunten:

- Toezicht publiek of privaat: Een helder onderscheid tussen publieke en private taken is gewenst. Daarom is het logisch dat de overheid als toezichthouder het keuren en controleren aan het bedrijfsleven overlaat. Anders houdt de VWA toezicht op de VWA als controleur. Verder kan door aan te sluiten op controlesystemen van het bedrijfsleven en de directe controle te beperken de effectiviteit en efficiëntie van toezicht worden vergroot. De overheid en bedrijfsleven zijn momenteel in overleg over het toezicht in de diervoedersector.
- Adequate controle: Veel wettelijke eisen zijn zo ruim en weinig gespecificeerd dat het niet makkelijk is om een goede beoordeling te maken. Dit geldt bijvoorbeeld voor de UBA-lijsten (Uniforme Bevindingen Administratie). Het is ook onduidelijk of de deskundigheid van de auditoren (Certificerende Instellingen) en controleurs (Task Force VWA) voldoende gewaarborgd zijn. Ten slotte, de Raad van Accreditatie accrediteert wel de Certificerende Instellingen maar niet het kwaliteitsborgingsysteem (zoals GMP+) waardoor de effectiviteit van de controle niet geborgd is.
- Adequate sancties: Om de GMP+-certificering te laten gelden als een manier om te voldoen aan de wettelijke eisen uit de diervoederhygiëne verordening dient het sanctiesysteem van GMP+ effectief te zijn. Hier zijn echter twijfels over, zowel over de stevigheid van het sanctiesysteem van GMP+ als over de daarbij noodzakelijke onafhankelijkheid van de auditoren. Voor de VWA kan de bestuurlijke boete een interessant instrument zijn. Verder zou openbaarmaking van controleresultaten ('naming and shaming') een ondersteunende functie kunnen vervullen.

Kwaliteitsbewustzijn met de volgende aandachtspunten:

- Validatie van bedrijfseigen HACCP-systemen is dringend gewenst. Vooral het verplicht valideren van kritische processen binnen het productieproces is van belang. Dit draagt bij aan een betere vergelijkbaarheid (qua borgingsniveau) van bedrijfseigen HACCP-systemen.
- Een HACCP-systeem garandeert niet dat het kwaliteitsdenken goed is ingebed in alle lagen van een organisatie.
- De rol van het management is cruciaal voor het welslagen van het voedselveiligheidsbeleid binnen het bedrijf. Indien dit beleid niet de (volledige) steun krijgt of er worden tegenstrijdige eisen gesteld aan de uitvoerders van het kwaliteitsbeleid dan is een goede implementatie daarvan in het bedrijf bijzonder moeilijk.

6. Aanbevelingen

Waar moet rekening mee worden gehouden bij implementatie van de diervoederhygiëne verordening?

Voor alle drie categorieën aanbevelingen voor de implementatie van de diervoederhygiëne verordening geldt dat overleg tussen overheid en de sector over de inzet van de genoemde beleidsinstrumenten noodzakelijk is om voldoende draagvlak te genereren. Een goede inzet van deze beleidsinstrumenten zal in de diervoedersector kunnen resulteren in een hoger niveau van kwaliteit, traceerbaarheid, eigen verantwoordelijkheid en risicobewust handelen.

Er moet meer aandacht komen voor de positieve kanten en stimulering, dat wil zeggen niet alleen focus op risico's maar ook op kansen. Dit kan binnen het zogenaamde transitiebeleid.

In de diervoederhygiëne verordening wordt de hoofdverantwoordelijkheid voor het doen naleven van de normen voor voedselveiligheid bij de bedrijven neergelegd. Voor een goede implementatie van de diervoederhygiëne verordening zullen overheid en bedrijfsleven deze verschuiving van verantwoordelijkheden intensief met elkaar moeten bespreken.

In dit verband is ook het private GMP+-systeem van groot belang. De overheid is gebaat bij een inhoudelijk optimaal GMP+-systeem, in een zodanige vorm dat de wettelijke verplichtingen uit de verordening en nationale wetgeving daarin goed worden gedekt. Hetzelfde geldt voor de bemonsteringsmethodieken, analyses, effectiviteit van de controles en sanctionering en een verbeterd kwaliteitsbewustzijn. Ook hierbij is een intensieve communicatie tussen overheid en bedrijfsleven noodzakelijk.

Om dit te bereiken is de inzet van andere beleidsinstrumenten dan alleen wet- en regelgeving / controle en toezicht door overheid nodig. Overheid en bedrijfsleven moeten samen de vertaalslag maken van de gestelde eisen in de diervoederhygiëne verordening naar de praktijk. Veilige diervoeders is tenslotte een gezamenlijk belang.

Hoe kunnen bovengenoemde knelpunten opgelost worden?

Welke acties kunnen / moeten LNV, VWA, PDV, Nevedi, anderen op zich nemen?

Aanbevelingen voor knelpunten Risicobeheersing op ketenniveau:

Voor een uniforme en efficiëntere bemonsterings- en analyse procedure zijn door werkgroep PDV / Ovocom de volgende oplossingsrichtingen geformuleerd:

- Inventariseer de huidige bemonsteringsmethodieken en formuleer na analyse een voorstel voor een nieuwe bemonsteringsmethodiek
- Geef aan op welke manier informatieuitwisseling van data in de gehele diervoederketen uit dit nieuwe bemonsteringsplan moet plaatsvinden.
- Houdt bij de implementatie van dit nieuwe voorstel rekening met de praktische wensen van schakels en bedrijven (efficiëntie) en zorg voor snelle analyse en resultaten (effectiviteit) en een pro-actieve opstelling (transparantie).
- Bestudeer het bemonsteringsplan van de Ovocom voor een gestructureerde aanpak van een bemonsteringsplan op sectorniveau.
- Laat controle van bemonsteringsplannen uitvoeren door een certificerende instelling.
- Verwerk de resultaten van sectorale bemonsteringsplannen en stel deze gegevens ter beschikking aan deelnemers van het systeem en PDV.

De import van grondstoffen (QC-certificering) kan beter gewaarborgd worden door:

- Vanuit de EU de betreffende landen te controleren of er een juiste invulling wordt gegeven aan de eisen zoals gesteld in de diervoederhygiëne verordening. Soms kunnen speciale invoer voorwaarden worden gesteld, waarbij indien nodig ook communautaire controles in die landen kunnen plaatsvinden. De wijze waarop dit gecontroleerd moet worden is omschreven; de vraag is wel op welke termijn voldoende informatie (lijsten) beschikbaar is die gebruikt kan worden bij de controles in Nederland.

Fysieke controle EU-grenzen op ongewenste stoffen in voedermiddelen kan verbeterd worden door:

- Betere afstemming van monsternameprogramma's van bedrijfsleven en overheid (zie ook aanbevelingen t.a.v. bemonstering en analyse).
- Het opstellen van centrale database door overheid (VWA) om resultaten van monsternames beschikbaar te stellen aan exploitanten van diervoederbedrijven.

Aanbevelingen voor knelpunten Controle- & sanctiebeleid:

Toezicht publiek of privaat:

- Het is noodzakelijk dat VWA, LNV en diervoedersector communiceren over het streven naar toezicht op controle, en de daarvoor benodigde randvoorwaarden zoals een heldere controlesystematiek en handelswijze na constatering van een overtreding.
- De diervoederhygiëne verordening stelt dat het bedrijfsleven primair verantwoordelijk is. Aanbevolen wordt dat de overheid actief aansluiting zoekt bij een privaat kwaliteits-systeem, ook als middel om te voldoen aan de wettelijke eisen uit de verordening, en overgaat naar toezicht op controle.
- Aanbeveling voor het bedrijfsleven is dat men zich krachtig uitspreekt voor naleving van de wettelijke regels en bereidheid toont het GMP+-systeem waar nodig aan te passen aan de wensen vanuit LNV.

Adequate controle en sanctionering:

- Overheid en bedrijfsleven maken samen de vertaalslag van de gestelde eisen in de diervoederhygiëne verordening naar de praktijk, ook naar de praktijk van controle en handhaving. De regels waarop gecontroleerd moet worden, dienen nader te worden gespecificeerd zodat een éénduidige beoordeling mogelijk is.
- Onderzoeken of bij het vaststellen van de zwaarte van eventuele sancties door een certificerende instelling gebruik gemaakt kan worden van de mate van inbedding van kwaliteitsdenken in een bedrijf.
- VWA en PDV onderzoeken de mogelijkheden om de deskundigheid en onafhankelijkheid van zowel VWA-toezichthouders als GMP+-auditoren waarborgen. Hierbij dienen certificerende instellingen en de Raad voor Accreditatie betrokken te worden.
- LNV, VWS en de VWA werken aan de ontwikkeling van een systematiek voor het openbaar maken van individuele controlegegevens aan de consument ('naming and shaming'). Hierbij is veel aandacht vereist voor de noodzakelijke terughoudendheid en zorgvuldigheid. Het verdient aanbeveling om hierbij ook het Ministerie van Justitie en PDV als beheerder van het GMP+-systeem te betrekken.
- Overheidscontroleurs dragen bij aan een verhoging van de detectiekans bij overtredingen door als aanvulling op GMP+-audits "recherchewerk" uit te voeren.
- Productaansprakelijkheid: In de diervoederhygiëne verordening wordt expliciet meer verantwoordelijkheid neergelegd bij de bedrijven. Middels het aansprakelijkheidsrecht kunnen concurrenten en slachtoffers invloed uitoefenen op zaken als kwaliteit en veiligheid. De aansprakelijkheidswetgeving zou een positief effect kunnen hebben op het kwaliteitsdenken en –handelen van diervoederbedrijven.

Aanbevelingen voor knelpunten Kwaliteitsbewustzijn:

De diervoederhygiëne verordening is nadrukkelijk gericht op versterking van het kwaliteitsdenken en de eigen verantwoordelijkheid van de ondernemers in de diervoedersector. Om dit kwaliteitsdenken en het kunnen nemen van eigen verantwoordelijkheid te versterken is kennis noodzakelijk binnen alle lagen van bedrijven in de diervoedersector. Om dit te realiseren worden de volgende aanbevelingen gedaan:

- Opzetten van onderwijs en voorlichting betreffende onder andere systeemdenken met betrekking tot voedselveiligheid, implementatie van beleidslijnen en standaards en inbedding van de HACCP-systematiek als levende tool:
 - Voorlichting door PDV, Nevedi richting diervoederindustrie betreffende het belang van brede inbedding van kwaliteitsdenken in en zelfreflectie op het generatiestadium in voedselveiligheidsmanagement van de onderneming.

- Cursorisch onderwijs voor (toekomstige) managers en werkvloerniveau.
 - Inbedding van kwaliteitsdenken in een onderneming en bruikbare tools daarbij dienen in het reguliere agrarische onderwijs te worden opgenomen.
- Door kaders voor zelfregulering te scheppen kan de overheid bepaalde ontwikkelingen in kwaliteitsdenken stimuleren zonder daarvoor wettelijke maatregelen te hoeven treffen. Dit betreft o.a. het benutten van de mogelijkheid tot toezicht op controle voor bedrijven die aan de GMP+-regeling meedoen (via Kaderwet Diervoeders) en het meer gebruiken van de aansprakelijkheidswetgeving ten aanzien van voedselveiligheid.
- Binnen de GMP+-regeling zijn er nog diverse mogelijkheden om de mate van kwaliteitsdenken sterker in te bedden. Het PDV wordt geadviseerd om de volgende mogelijkheden nader te overwegen:
 - Inbedding van kwaliteitsdenken meetbaar maken.
 - De meerwaarde, haalbaarheid en mogelijke wijze van implementatie van hygienomics-onderdelen of andere relevante tools in de GMP+-regeling nader bestuderen en waar zinvol gefaseerd invoeren. Een eventuele implementatie ondersteunen door scholing van gebruikers en auditoren.

Bovengenoemde punten kunnen door het Ministerie van LNV gestimuleerd worden door de inzet van instrumenten als financieel beleid (subsidies, fiscale regelingen), kaderstellend beleid (zelfregulering, aansprakelijkheidswetgeving), informatiebeleid (jaarverslagen, transparantie van de keten, demonstratieprojecten) en transitiebeleid.

Literatuurlijst

Armstrong G.D. Towards integrated hygiene and food safety management systems: the Hygieneomic approach. *International Journal of Food Microbiology* 50: 19-24, 1999

Bondt N., Kroon S.M.A. van der, Puister L.F., Bogaardt M.J., Folbert J.P. Prikkels voor naleving van voedselveiligheidseisen. Rapport 7.03.02. LEI, Den Haag, 2003

Brief aan de Tweede Kamer. Groeien in Concurrentie, d.d. 13 dec. 2004

Diederer P. Verleiden met beleid: aanzetten tot Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen. Notitie LEI, Den Haag, 2004

EC LNV, LEI. Gericht communiceren over diervoederregelgeving, rapport nr 2004/340-i, Ede, nov. 2004

Hellingman en Mortelmans. *Economisch publiekrecht*, p. 31-32

Keuzenkamp H., Theeuwes J., Nooij M. de. Aan de schandpaal – de economische betekenis van 'Naming and shaming'. Rapport 717. Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam (SEO), Amsterdam, december 2003

Ministerie van Binnenlandse Zaken. Kaderstellende visie op toezicht, Tweede Kamer, vergaderjaar 2000-2001, 27831, nr 1, Den Haag, juni 2001

Productschap Diervoeder. Rapportage uitvoering certificatie GMP+ Diervoedersector. Kwaliteitsreeks nr. 99, juni 2004

Roest J. van der, Bokma-Bakker M.H., Bondt N., Ipema A.H., Houwers H.W., Verdonk J.M.A. Toets risicobeoordeling PDV en overzicht bestaande bedrijfseigen borgingssystemen in de diervoedersector. WUR-rapport 2004.003. Wageningen UR, Wageningen, 2004a

Roest J. van der, Bokma-Bakker M.H., Bondt N., Ipema A.H., Verdonk J.M.A. Beheersing van kritische punten in de diervoederketen ter ondersteuning van het toezichtsarrangement. WUR-rapport 2004-004. Wageningen UR, Wageningen, 2004b

VWA. Advies aan de minister van LNV inzake de analyse van de diervoederketen, 9 juni 2004

Wubben E., Pierick E. ten, Schans J.W. van der, Poppe K. De Nederlandse Voedsel en Warenautoriteit in het systeem voor borging van voedselveiligheid. Een verkenning naar de toepasbaarheid van een institutioneel-economisch perspectief. Rapport 7.03.05. LEI, Den Haag, 2003

Bijlage 1 Algemene informatie over GMP

GMP: Kwaliteitsgarantie voor de diervoedersector

Diervoeders vormen een belangrijke schakel in de dierlijke productieketen: zij hebben directe invloed op de kwaliteit en veiligheid van voedingsmiddelen van dierlijke oorsprong. Consumenten van vlees, melk en eieren verwachten dat industrie en detailhandel veilige en kwalitatief hoogstaande producten leveren.

De overheid heeft in de diervoederwetgeving daartoe regels vastgelegd die de kwaliteit van diervoeders, en daarmee de kwaliteit van vlees, melk en eieren, waarborgen. Bedrijven in de diervoedersector kunnen een stap verder gaan door over te gaan tot Good Manufacturing/Managing Practice. Dankzij deze regeling, beter bekend als de GMP-regeling, kunnen bedrijven aantoonbaar waarborgen dat diervoeders en ingrediënten voor diervoeders voldoen aan de wettelijke voorschriften en aan bovenwettelijke eisen, overeengekomen met ketenpartijen.

Kwaliteit door samenwerking in de keten

Het produceren van veilige voedingsmiddelen van dierlijke oorsprong is een verantwoordelijkheid van de hierbij betrokken veehouders, diervoederleveranciers, dierenartsen en de industrie. In nauw onderling overleg hebben de betrokkenen spelregels voor de productie van dergelijke voedingsmiddelen opgesteld, het zogenaamde systeem van Integrale Ketenbeheersing (IKB) in de vlees- en eierensectoren en Keten Kwaliteit Melk (KKM) in de zuivelsector. Dit systeem waarborgt kwaliteit van voedingsmiddelen met betrekking tot de gezondheid van mens, dier en milieu.

Het doel van de IKB en KKM is dat alle schakels in de voedselketen die betrokken zijn bij de productie van vlees, melk en eieren, produceren onder goed gecontroleerde omstandigheden. Voor diervoederleveranciers bestaat de mogelijkheid via de GMP-regeling diervoedersector aan dit kwaliteitssysteem deel te nemen. Veehouders die aan het IKB- of KKM-systeem deelnemen, zijn verplicht diervoeders af te nemen van GMP-erkende leveranciers.

Daarnaast kunnen uiteraard voerleveranciers in andere landen dan Nederland aan de GMP-regeling diervoedersector deelnemen, indien zij aan hun afnemers de kwaliteit van hun producten willen waarborgen.

De GMP-regeling vereist in de eerste plaats een correct gebruik van toevoegingsmiddelen en diergeneesmiddelen. Mengvoeder- en voormengselbedrijven dienen zelf maatregelen te nemen voor een verantwoorde verwerking van dergelijke middelen. Daarnaast voorziet de regeling in de beheersing van het niveau van ongewenste stoffen en producten, zoals zware metalen, pesticiden en aflatoxine. Tot slot dient het erkende bedrijf maatregelen te nemen ter voorkoming van salmonellabesmetting van dieren via het diervoeder.

De GMP-regeling is van toepassing voor producenten van en handelaren in mengvoeders, voedermiddelen, voormengsels en toevoegingsmiddelen, alsmede voor transport, op- en overslag, teelt en opslag en vervoeding op het veehouderijbedrijf. Daarnaast kunnen laboratoria die analyses verrichten in het kader van bedrijfsinterne controles worden gecertificeerd.

De GMP-regeling heeft een vrijwillig karakter; het staat bedrijven derhalve vrij om deel te nemen.

De GMP-regeling wordt gekenmerkt door:

- a. eisen aan het bedrijfsinterne kwaliteitssysteem (op basis van ISO 9000)
- b. toepassen van de HACCP-principes om de veiligheid te waarborgen
- c. generieke beheersvoorwaarden en -maatregelen in het voortbrengingsproces, inclusief tracking en tracing en recall
- d. waarborging van wettelijke (EG) en bovenwettelijke productnormen (afgesproken met ketenpartijen)
- e. voorgeschreven minimale frequenties van onderzoek (incl. monitoring)

Certificatie

De certificatie van bedrijven gebeurt vanaf 1 juli 2003 door daarvoor door het Productschap Diervoeder geaccepteerde certificatie-instellingen: voor nadere informatie zie:

- Voorwaarden certificatie-instellingen voor GMP-certificatie
- Bureau Coördinatie Diervoeder certificatie en –controle (BCD)

Een GMP-certificaat wordt alleen uitgereikt aan die bedrijven, die aan alle kwaliteitsnormen voldoen. De duur van het certificaat is drie jaar, waarbij tussentijdse audits worden uitgevoerd.

Elk gecertificeerd bedrijf is opgenomen in een openbaar register van het productschap (zie: Erkende Bedrijven).

Inhoud van de GMP-regeling diervoedersector

Per 11 april 2003 is de GMP-regeling diervoedersector herzien, om reden dat de certificatie vanaf 1 juli 2003 plaatsvindt door onafhankelijke certificatie-intellingen. Daarnaast zijn verbetermaatregelen op basis van de evaluatie van de MPA – affaire 2002 doorgevoerd.

De opzet en inhoud van de GMP-regeling staat hieronder vermeld (onder voorbehoud van de goedkeuring van de verordening door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit). De belangrijkste wijzigingen ten opzichte van de vorige GMP-regeling zijn vermeld in het volgende document:

Serie I: Basisregeling, standaarden en voorwaarden

- GMP00: Verordening PDV certificatieregeling GMP diervoedersector 2003 (versie: 16-02-2005) GMP01: Algemene GMP-standaard diervoedersector (versie: 16-02-2005)
- GMP02: GMP-standaard handel en productie mengvoerders (versie: 16-02-2005) GMP03: GMP-standaard handel en productie voormengsels (versie: 4-6-2004)
- GMP04: GMP-standaard productie voedermiddelen (versie: 16-02-2005)
- GMP05: GMP-standaard handel voedermiddelen (versie: 16-02-2005)
- GMP06: GMP-standaard op- en overslag voedermiddelen (versie: 11-4-2003)
- GMP07: GMP-standaard wegtransport voedermiddelen (versie: 16-03-2005)
- GMP08A: GMP-standaard transport van voedermiddelen, voormengsels en mengvoerders per binnenvaart (versie: 16-02-2005)
- GMP08B: GMP-standaard transport van voedermiddelen, voormengsels en mengvoerders per zeevaart (versie: 16-02-2005)
- GMP08C: GMP-standaard transport van voedermiddelen voormengsels en mengvoerders per Railvervoer (versie 16-02-2005)
- GMP09: GMP-standaard handel en productie toevoegingsmiddelen (versie: 4-6-2004)
- GMP10: GMP-standaard laboratoria bedrijfsinterne controle diervoedersector (versie: 16-02-2005)
- GMP11: GMP-standaard teelt voedermiddelen (versie: 11-4-2003)
- GMP12: GMP-standaard opslag, bewaring en vervoeding van diervoeders op het varkenshouderijbedrijf (versie: 11-4-2003)

- GMP13: Quality Control Feed Materials for Animal Feed (for foreign suppliers) (versie: 16-2-2005)
- GMP14: Productnormen GMP-regeling diervoedersector (versie 16-02-2005)
- GMP15: Collectieve beeldmerken GMP (versie: 12-2-2003)
- GMP16: Geschillenreglement GMP (Versie: 12-2-2003)
- GMP17-1: Japanstandaard GMP diervoedersector (versie: 11-4-2003)
- GMP17-2: Scharreldieren GMP diervoedersector (versie: 11-4-2003)
- GMP17-3: Graskippen GMP diervoedersector (versie: 11-4-2003)
- GMP18-A: Besluit bedrijfsinterne inspecties en controles GMP diervoedersector (versie: 01-09-2003)
- GMP18-B: Programma Monitoring Salmonella in de diervoedersector 2002 (versie: 16-2-2005)
- GMP19: GMP-standaard handel en productie huisdiervoeders (versie: 04-06-2004)

Serie II: Aanvullende regelingen en documenten

- GMP20: HACCP Handleiding diervoedersector (versie: 21-3-2000)
- GMP21: Lijst van kritische toevoegings-en diergeneesmiddelen (versie: 28-12-2004)
- GMP22: Handleiding Early Warning System (EWS) (versie: 12-2-2003)
- GMP23: Minimumvoorwaarden voor directieverklaring (versie: 16-2-2005)
- GMP24: Richtlijnen GMP voor recallbeleid en –procedure (versie: 12-11-2003)
- GMP25: Criteria en procedure voor plaatsing van producten op de negatieve lijst (versie: 12-2-2003)
- GMP26: Criteria en procedure voor plaatsing van producten in de Databank Risicobeoordeling Voedermiddelen (versie: 11-4-2003)
- GMP27-1: Voorwaarden voor bekendmaking voorschakels bij levering aan GMP erkende bedrijven (versie: 4-6-2004)
- GMP27: Tracking & tracing GMP (versie: 12-11-2003)
- GMP28: Achtergrondinformatie m.b.t. handel en productie voedervetten (versie: 12-2-2003)
- GMP29: GMP-richtlijnen voor beheersing van conditioneel afwijkende voedermiddelen (versie: 11-6-2003)

Serie III: Documenten m.b.t. de uitvoering van de certificatie

- GMP30: Acceptatievoorwaarden en –procedure certificatie-instellingen GMP diervoedersector 2003 (versie: 10-11-2004)
- GMP31: Beoordelings- en certificatiecriteria GMP diervoedersector (versie: 16-02-2005)
- GMP32: Checklijsten GMP diervoedersector
- GMP33: Besluit PDV vergoeding certificatie-instellingen GMP diervoedersector 2003 (versie 12-02-2003)
- GMP34: Beoordelingscriteria certificatie instellingen GMP diervoedersector 2003 (versie: 4-6-2004)

Informatie afkomstig van PDV: http://www.pdv.nl/nederland/kwaliteit/GMP_diervoedersector/
Hier is ook nadere informatie te vinden over de inhoud van de verschillende regelingen.

Bijlage 2 Lijst deelnemers en programma

Workshop 30 september 2004

Deelnemers	<i>(auditoren: 1-4; kwaliteitsfunctionarissen: 5-9)</i>
1.	John Tersteeg – Schouten Certification BV
2.	Guido Dinjens – SGS Product & Process Certification
3.	Carl IJzerman – Loyds Register Quality Assurance
4.	Edwin van Bussel – PDV-BCD
5.	John Achterstraat – E.J. Bos
6.	Suzanne Zebregs – Coppens Diervoeder
7.	Jan Booijsink – Booijsink
8.	Wilco Engberts – ABCTA
9.	Joost Versteijen – Boerenbond Deurne

Programma Group Decision Room

13.00	Ontvangst en koffie
13.25	Welkom en introductie
13.30	Uitleg GDR en voorstellen
13.40	Uitleg ronde 1
13.45	Ronde 1: knelpunten in de praktijk
13.55	Bespreken knelpunten
14.10	Uitleg ronde 2
14.15	Ronde 2: reageren op stellingen
14.30	Pauze
14.40	Discussie
15.15	Uitleg ronde 3
15.20	Ronde 3: prioritering knelpunten
15.25	Pauze
15.35	Bespreken resultaat
15.45	Uitleg ronde 4
15.50	Ronde 4: brainstorm oplossingsrichtingen
16.30	Afsluiting
16.40	Evaluatie
16.45	Einde

Bijlage 3 Stellingen (ronde 2)

Tijdens de GDR zijn 29 stellingen voorgelegd waar de deelnemers op een schaal van 1 tot 5 punten aan kon toekennen: 1 = sterk mee oneens, 2 = mee oneens, 3 = neutraal, 4 = mee eens, 5 = sterk mee eens.

De deelnemers zijn **sterk verdeeld** over de volgende stellingen:

- 5 Het kwaliteitsdenken zit bij mijn organisatie (de meeste veevoederbedrijven) niet vast op individuele mensen: het is goed ingebed in de verschillende productiegroepen en teams van het bedrijf (bijvoorbeeld inkoop). Als er een persoon vertrekt heeft dit geen consequenties voor de uitvoering van het kwaliteitsbeleid.
- 7 De functie van een auditor op GMP+ is natuurlijk het toezien op overtredingen, maar veel meer nog het adviseren van het bedrijf bij verbetering van het kwaliteitsmanagement.
- 9 Alleen bij voortdurende en/of grove overtredingen zal de GMP+-erkenning van een mengvoederbedrijf daadwerkelijk worden ingetrokken.
- 10 Bij de bedrijfseigen risicobeoordeling komen gevaren naar voren die je niet direct uit de generieke risicobeoordelingen haalt.
- 13 Geïmporteerde grondstoffen die bestemd zijn voor GMP+-bedrijven moeten QC gecertificeerd zijn. De aard en frequentie van de QC audits zijn zeker voldoende om de veiligheid van de grondstoffen te garanderen.
- 16 GMP+ moet een wettelijk verplicht certificaat worden met 'toezicht op toezicht' door de overheid.

De deelnemers zijn het gemiddeld **eens** met de volgende stellingen:

- 2 Met GMP+ voldoen we nu al ruimschoots aan de HACCP-verplichtingen uit de Diervoederhygiëne verordening, die in 2006 van kracht wordt.
- 8 De mengvoersektor is vastbesloten om legaal te opereren, zelfs als de wetgeving als niet of minder zinvol wordt ervaren (bijvoorbeeld wegmengverbod).
- 11 De General Food Law stelt per 1-1-2005 wettelijke eisen aan de traceerbaarheid. Deze eisen worden door de GMP+-regelgeving voldoende afgedekt.
- 12 Er zou een verplicht registratiesysteem moeten komen voor (het toezicht op) definitief afgekeurde partijen.
- 14 Intensieve controle is vooral belangrijk op de plaatsen waar de GMP+-keten begint, bijvoorbeeld bij grote graansilo's in Frankrijk of bij citruspulpveranciers in Brazilië.
- 17 Het is van belang dat niet alleen de kwaliteitsfunctionaris maar ook anderen in het bedrijf goed op de hoogte zijn van de eisen die GMP+ stelt.
- 18 De directie(s) van mijn organisatie (de meeste organisaties) heeft (hebben) voedselveiligheid hoog in het vaandel en draagt (dragen) het belang daarvan nadrukkelijk en overtuigend uit naar de werknemers.

- 22 Het is funest voor je eigen motivatie als je als bedrijf merkt dat concurrenten die het minder nauw nemen met de regels daarvoor niet gestraft worden.
- 23 Ons bedrijf (De meeste bedrijven) is (zijn) in staat slagvaardig op te treden wanneer een recall moet worden uitgevoerd.
- 24 De GMP+-procedures m.b.t. het constateren van afwijkende of afgekeurde partijen zijn praktisch goed uitvoerbaar.
- 27 In de diervoederketen zal men niet snel een overtreding van een collega-bedrijf melden aan de overheid of het PDV.
- 29 Primaire teelt- en veehouderijbedrijven moeten ook aan de GMP+-eisen gaan voldoen.

De deelnemers zijn het gemiddeld **niet eens** met de volgende stellingen:

- 4 De hoge kosten van meedoen aan GMP+ staan voor kleine mengvoerbedrijven niet in verhouding tot de baten.
- 15 Een bedrijfseigen HACCP-systeem voor het in kaart brengen en beheersen van risico's is administratieve rompslomp die z'n doel voorbij schiet.
- 20 Aangezien veel bedrijven in de veevoersector nog te weinig ketengericht zijn, is het gewenst om met dubbele garantstelling te gaan werken.

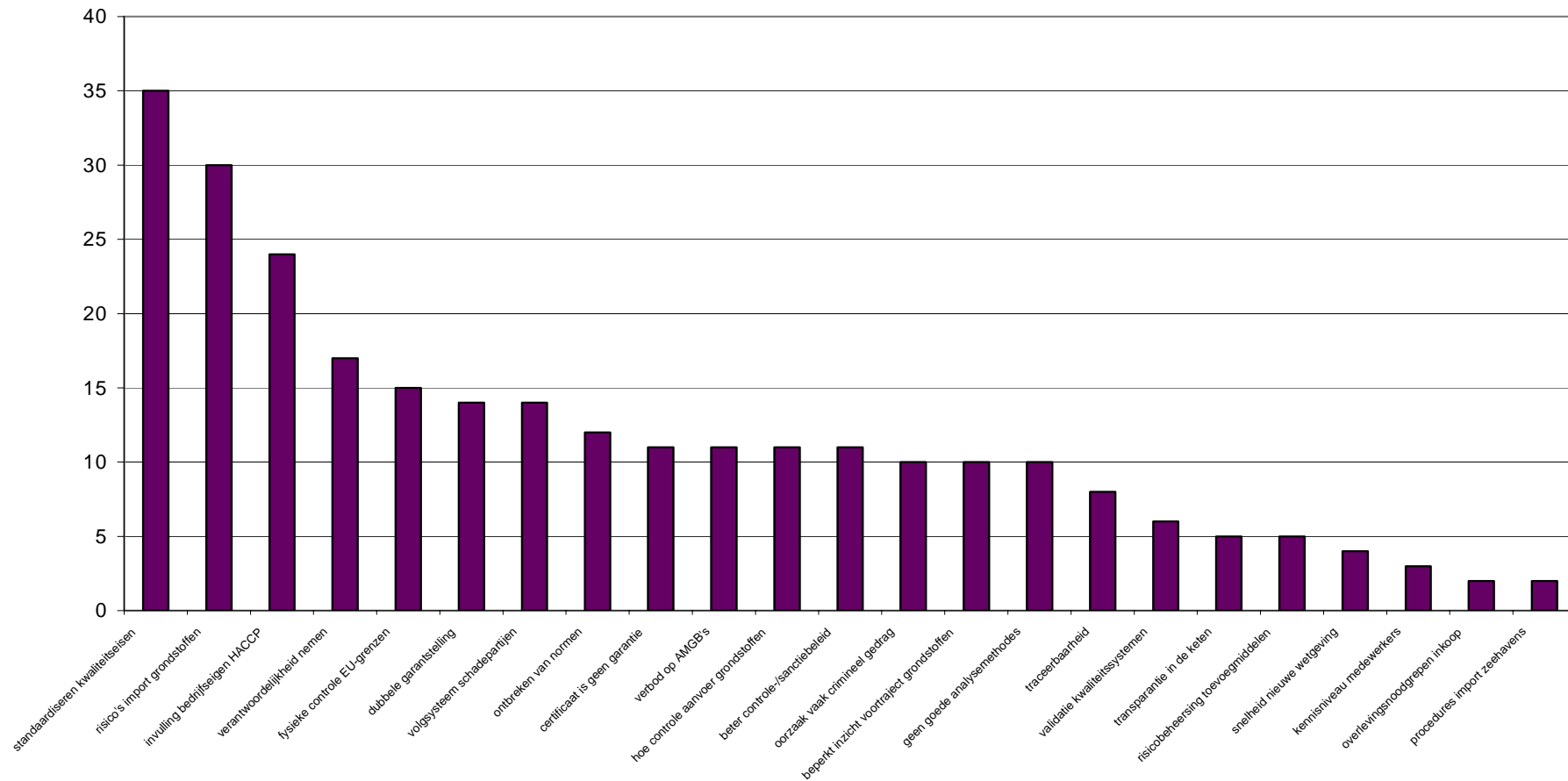
De deelnemers staan gemiddeld **neutraal** tegenover de volgende stellingen:

- 1 De EU heeft last van overdreven regelzucht ten aanzien van voedselveiligheid in diervoederketens.
- 3 Vereenvoudiging van het huidige GMP+-systeem is gewenst, omdat het systeem erg omvangrijk en ingewikkeld is geworden.
- 6 Verdere verbetering van de risicobeheersing moet worden gezocht in het optimaliseren van het bedrijfsmanagement.
- 19 Er zouden meer positieve prikkels verbonden moeten worden aan het GMP+-certificaat.
- 21 Binnen GMP+ moet de aandacht verschuiven van het stellen van (nog meer) eisen naar strengere controle en handhaving (met andere woorden: ga niet de gezonde appels nog mooier oppoetsen, maar verwijder eerst de rotte appels!)
- 25 Er worden voldoende wettelijke eisen gesteld aan de (ook fysieke) controle van geïmporteerde voedermiddelen.
- 26 Bepaalde GMP+-voorschriften zijn in economisch slechtere tijden extra gevoelig voor overtreding.
- 28 De eisen volgens GMP+ die tegenwoordig aan de veiligheid van veevoer worden gesteld zijn zo hoog geworden dat ze niet meer in een redelijke verhouding staan tot het belang voor de volksgezondheid.

Bijlage 4 Prioritering hiaten en knelpunten (ronde 3)

In ronde 1 van de GDR zijn knelpunten ingebracht door de deelnemers. Deze zijn samengevoegd met de relevante knelpunten uit rapport Beheersing van kritische punten in de diervoederketen ter ondersteuning van het toezichtsarrangement (Van der Roest et al, 2004b). In ronde 3 van de GDR zijn de belangrijkste knelpunten benoemd (elke deelnemer kon 30 punten verdelen over de knelpunten).

Totaal_All

Bij de prioritering van 23 knelpunten zijn 55% van alle punten gegaan naar de volgende **top-7**: (tussen haakjes het aandachtsveld zoals gebruikt in hoofdstuk 2. Resultaten GDR: knelpunten en oplossingsrichtten):

1. Onvoldoende standaardisatie van kwaliteitseisen (*vooral knelpunt van auditoren*) (1).
2. Risico's bij import van grondstoffen (2).
3. Invulling van bedrijfseigen HACCP-systeem (*vooral knelpunt van auditoren*) (1).
4. Niet iedereen in de keten neemt zijn verantwoordelijkheid (3).
5. Geringe fysieke controle aan EU-buitengrenzen (2).
6. Extra aandacht voor risico's in voor- en natraject (2).
7. Geen volgsysteem voor schadepartijen, risico van wegmengen (2).

De hierna volgende knelpunten (8 stuks, samen 32% van de punten) zijn:

8. Ontbreken van normen voor veel ongewenste stoffen (..).
9. Certificaat is geen garantie (3).
10. Verbod op AMGB's (*vooral knelpunt van kwaliteitsfunctionarissen*) (..).
11. Hoe controleren bij aanvoer van grondstoffen? (*vooral knelpunt van kwaliteitsfunctionarissen*) (2).
12. Ontoereikend controle- en sanctiebeleid (*vooral knelpunt van kwaliteitsfunctionarissen*) (3).
13. Oorzaak crises vaak crimineel gedrag (3).
14. Beperkt inzicht in voortraject grondstoffen (2).
15. Ontbreken van goede analysemethodes (*vooral knelpunt van kwaliteitsfunctionarissen*) (2).

Bijlage 5 Oplossingsrichtingen (ronde 4)

De deelnemers hebben voor de top-5 van knelpunten oplossingen aangedragen:

1. Onvoldoende standaardisatie van kwaliteitseisen:
 - EU-wetgeving bindend voor alle lidstaten.
 - Europese controle.
 - Periodiek Europees harmonisatieoverleg.
 - Europese organisatie oprichten voor uitwerking van wetgeving.
 - Wederzijdse erkenning, mits gebaseerd op gelijklopende systemen.
 - Harmonisatieoverleg met per CI een auditor.
 - Centraal college van deskundigen voor beantwoording vragen vanuit CI's en bedrijven.
 - Betere mogelijkheden voor inhoudelijke feedback op GMP+-regeling.

2. Risico's bij import niet-westeuropese grondstoffen:
 - Sectorale bemonsteringsplannen maken op basis van de generieke risico-inventarisaties; analyses verdelen over deelnemers en opslaan in centrale databank (*in België veel inzicht in kwaliteit grondstoffen door sectorale bemonstering en analyse, zonder dat elk bedrijf dit apart hoeft te doen*).
 - QC-certificering geleidelijk aan (zo snel als mogelijk) meer inhoud geven.
 - Uitbouwen GMP+ naar werkelijke ontstaansbron.
 - Duidelijkheid in regelgeving; bijvoorbeeld niet meer toelaten van niet-GMP+-grondstoffen op basis van partijcontrole.
 - Op de PDV-website publicatie van de grondstoffen die gebonden zijn aan het certificaat dat door de CI wordt afgegeven (brouwerij QC-gecertificeerd voor gist, levert onder QC-erkenning ook bierbostel af).
 - Er zijn helaas nog genoeg grondstoffen die zich aan QC weten te onttrekken; calamiteiten zijn de laatste jaren vooral in de kleine sectoren voorgekomen; ook onder GMP+ worden fouten gemaakt.
 - Verdeling i.v.m. bedrijfsspecifieke risico's?
 - Werkelijk invulling geven aan de leveranciersbeoordeling, kennis ontwikkelen en op basis daarvan gerichte acties ondernemen.

3. Invulling van bedrijfseigen HACCP-systeem:
 - Uniform auditten (bedrijf kan zelf de diepgang aangeven).
 - Scholing en voorlichting, bijvoorbeeld door scholingseisen in GMP+ wat aan te scherpen
 - Personeel en organisatie sterker informeren over en confronteren met de negatieve effecten van het beleid.
 - Meer afstemming tussen de bedrijfsspecifieke HACCP-systemen; daardoor concurrentie op kwaliteit uitschakelen.
 - Verplicht opnemen van het valideren van kritische processen; tevens aantoonbare validatie van het systeem.
 - Binnen het certificaat een classificering bijhouden over de kwaliteit van de kwaliteit, geef ook eens een 6 of een 7, dwz onderscheidt tussen echte missers en niet opzettelijke fouten; de historie van het bedrijf m.b.t. kwaliteit kan dan worden bijgehouden (een bedrijf met een zeer goede reputatie zou eens een foutje kunnen maken zonder dat sancties volgen).
 - Bij controlebezoeken in huidige GMP+ is het haast onmogelijk om de erkenning te verliezen, er is immers altijd de mogelijkheid om te herstellen.
 - 100% garantie op diervoeder is nooit te bereiken door een systeem; crimineel gedrag is in geen enkel systeem te vangen.

4. Geringe fysieke controle aan EU-buitengrenzen:
 - Schema analysefrequentie opstellen (op basis van generieke risico-inventarisatie).
 - Meer controle en een goede database.
 - Gebruik maken van sectorale kennis van voedermiddelen, bijvoorbeeld college van materiedeskundigen zonder commerciële banden.
 - QC-certificering meer inhoud geven.
 - Vreemd is dat de overheid in havens zou moeten controleren; in een ketengedachte en met een goed uitgevoerde QC in de landen van herkomst zou een dergelijke controle overbodig moeten zijn.

5. Niet iedereen in de keten neemt zijn verantwoordelijkheid:
 - Dit punt mag eigenlijk wel prioriteit 1 krijgen, onderzoeken van de overheid bevestigen dit immers.
 - Sterkere sancties voor individuen; de certificatie op basis van personen afgeven.
 - In Databank Ongewenste Stoffen van PDV mogelijkheid bieden voor selectie op leverancier/producent.
 - Zorgen dat de kennis van de sector en van kwaliteitssystemen aanwezig is om de verantwoordelijkheid te kunnen dragen; kennis neemt met elke calamiteit verder toe
 - Ook gebrek aan kennis in het buitenland, bijvoorbeeld over invloed van verbranden in het droogproces.
 - Meer mogelijkheden tot snellere tijdelijke bedrijfssluiting als drukmiddel; voorkomen dat bedrijven met dezelfde 'werkwijze' een nieuw bedrijf kunnen starten onder een nieuwe naam; openbaarheid van eigenaren.
 - Sancties, bijvoorbeeld publicatie.
 - Hardere sancties.

Bijlage 6 Evaluatie Group Decision Room

Wat is een Group Decision Room?

De Group Decision Room (GDR) is een elektronisch vergadersysteem bestaande uit een netwerk van, in dit geval 10, laptops. De deelnemers kunnen tegelijkertijd en anoniem reageren op een stelling of vraag die op het beeldscherm verschijnt. Alle stappen worden op een groot scherm gepresenteerd zodat iedereen het proces kan volgen.

De GDR is in te zetten als een groep een gezamenlijk doel heeft, bijvoorbeeld: inventariseren van gegevens, stemmen, peilen van meningen, verkennen van mogelijkheden en oplossingen. Het systeem is anoniem; hierdoor is de drempel laag om met (uiteenlopende) meningen te komen. Iedereen heeft een gelijke kans om te reageren; de invoer gebeurt parallel en dus snel. De dingen die anderen invoeren, kunnen bovendien een inspirerend effect hebben. Alle informatie die wordt ingevoerd ligt vast, het gaat niet verloren. Hiervan is eenvoudig een rapport te maken. Daarin zijn ook alle stemmingen in de gewenste vorm vermeld.

Er is bij elke sessie een voorzitter en een facilitator. De voorzitter leidt het proces inhoudelijk. Hij ondersteunt bij de probleemanalyse en draagt zogenaamde tools aan die kunnen worden ingezet bij het vinden van oplossingen. De facilitator bereidt samen met de voorzitter de sessie voor en bedient tijdens de bijeenkomst de software.

Resultaten evaluatie GDR:

1. Bent u ooit eerder bij een elektronische vergadering geweest met ondersteuning van GroupSystems software (dit systeem)?

Keuze	Aantal	<i>Statistics</i>	
Ja	0	Gemiddeld	0.00
Nee	9	STD	100.00

2. Heeft u deze bijeenkomst als zinvol ervaren?

Keuze	Aantal	<i>Statistics</i>	
1(1)	0	Gemiddeld	4(3.78)
2(2)	0	STD	0.83
3(3)	4		
4(4)	3		
5(5)	2		

1 niet, 2 weinig, 3 redelijk, 4 veel, 5 zeer veel

3. Het elektronische vergadersysteem had een positief effect op het resultaat van de bijeenkomst. Geef aan of u het hier eens/oneens mee bent.

Keuze	Aantal	<i>Statistics</i>	
1(1)	0	Gemiddeld	4(4.22)
2(2)	0	STD	0.67
3(3)	1		
4(4)	5		
5(5)	3		

1= sterk oneens, 2= oneens, 3= neutraal, 4= mee eens, 5= sterk mee eens

4. Eventuele opmerkingen over het gebruik van dit systeem?

1. Fijn systeem, in deze structuur blijkt dat er onafhankelijk kan worden gereageerd, niemand hoeft onder druk van een groep meningen te laten varen.
2. Bij het 'classificeren' van de stellingen ontstaat nogal eens een verschillende denkrichting. Hierdoor worden stellingen door verschillende personen op een verschillende manier geïnterpreteerd en beoordeeld.

5. Welk cijfer zou u deze vergadering geven in het algemeen?

Keuze	Aantal	Statistics	
1	0	Gemiddelde	7.33
2	0	STD	0.71
3	0		
4	0		
5	0		
6	1		
7	4		
8	4		
9	0		
10	0		

6. Eventuele opmerkingen over deze vergadering?

1. Plezierige open sfeer die over de tegenstellingen onderling heen is gekomen. Indruk is dat de groep op een positieve wijze wil werken aan de uitbouw en verbetering van het kwaliteitssysteem.
2. Stellingen vooraf opgegeven en al besproken bij de bedrijven CI's intern geeft een beter beeld
3. Een enkele vraag was niet geheel duidelijk of was voor GMP+ niet van toepassing.

7. Welk cijfer zou u de voorzitter geven (Eyke van den Ban)?

Keuze	Aantal	Statistics	
1	0	Gemiddelde	7.89
2	0	STD	0.60
3	0		
4	0		
5	0		
6	0		
7	2		
8	6		
9	1		
10	0		

8. Eventuele opmerkingen over de voorzitter?

Geen opmerkingen.

9. Was de ondersteuning door de technische facilitator voldoende (Marion Bogers)?

Keuze	Aantal	Statistics	
1	0	Gemiddelde	8.00
2	0	STD	0.71
3	0		
4	0		
5	0		
6	0		
7	2		
8	5		
9	2		
10	0		

10. Eventuele opmerkingen over de technische facilitator?

Geen opmerkingen.

11. Overige opmerkingen?

1. Het zou goed zijn voor het PDV, om dit medium te gebruiken om goed te harmoniseren. Coordinators en PDV, geleid door onafhankelijke derde. Specifieke onderwerpen uit de GMP+ dan bespreken, twee maandelijks. De CI kan dan specifiek personen sturen afhankelijk van het onderwerp. Dit tot doel beter te harmoniseren.
2. In het algemeen zorgt deze wijze van overleg naar mijn smaak voor weinig output per tijdseenheid. Het zorgt wel voor een grote mate van structurering.
3. Veel stellingen waren voor meerdere uitleg vatbaar. Wellicht is het zinvol een volgende keer de stellingen nog abstracter voor te leggen.

Bijlage 7 Diervoederhygiëne verordening 183/2005 bijlage I

BIJLAGE I

PRIMAIRE PRODUCTIE

DEEL A

Voorschriften voor diervoederbedrijven in het stadium van de primaire productie van diervoeders, zoals bedoeld in artikel 5, lid 1

I. Bepalingen inzake hygiëne

1. Exploitanten van diervoederbedrijven die voor primaire productie van diervoeders verantwoordelijk zijn, zorgen ervoor dat de werkzaamheden zodanig worden beheerd en uitgevoerd dat gevaren die de voederveiligheid in het gedrang kunnen brengen, voorkomen, geëlimineerd of tot een minimum beperkt worden.
2. Exploitanten van diervoederbedrijven zorgen er, voorzover mogelijk, voor dat de onder hun verantwoordelijkheid geproduceerde, bereide, gereinigde, verpakte, opgeslagen en vervoerde primaire producten tegen verontreiniging en bederf worden beschermd.
3. Exploitanten van diervoederbedrijven voldoen aan de in de punten 1 en 2 omschreven verplichtingen door naleving van de toepasselijke communautaire en nationale wettelijke bepalingen betreffende het onder controle houden van gevaren, met inbegrip van:
 - i) maatregelen voor het beheersen van gevaarlijke verontreiniging zoals die welke wordt veroorzaakt door lucht, bodem, water, meststoffen, gewasbeschermingsmiddelen, biociden, geneesmiddelen voor diergeneeskundig gebruik, en het hanteren en verwijderen van afvalstoffen;
 - ii) maatregelen die verband houden met de gezondheid van planten en dieren en het milieu, en die gevolgen hebben voor de voederveiligheid, inclusief programma's voor bewaking en bestrijding van zoönoses en zoönoseverwekkers.
4. In voorkomend geval nemen exploitanten van diervoederbedrijven passende maatregelen om met name:
 - a) alle voor het produceren, bereiden, sorteren, verpakken, opslaan en vervoeren van diervoeders gebruikte voorzieningen, apparatuur, recipiënten, kisten en voertuigen schoon te houden en die, waar nodig, na het schoonmaken op passende wijze te ontsmetten;
 - b) er, waar nodig, voor te zorgen dat de productie, het vervoer en de opslag onder hygiënische omstandigheden plaatsvinden en de diervoeders schoon zijn;
 - c) altijd schoon water te gebruiken wanneer zulks noodzakelijk is om gevaarlijke verontreiniging te voorkomen;
 - d) voorzover mogelijk, te voorkomen dat dieren en schadelijke organismen gevaarlijke verontreiniging veroorzaken;
 - e) afval en gevaarlijke stoffen apart en veilig op te slaan en te hanteren, zodat gevaarlijke verontreiniging voorkomen wordt;
 - f) ervoor te zorgen dat verpakkingsmateriaal geen bron van gevaarlijke verontreiniging van diervoeders is;
 - g) rekening te houden met de resultaten van analyses van monsters van primaire producten of andere monsters die van belang zijn voor de voederveiligheid.

II. Bijhouden van registers

1. Exploitanten van diervoederbedrijven houden registers bij inzake maatregelen ter beheersing van gevaren en zij bewaren die registers op passende wijze en gedurende een passende termijn die afgestemd is op de aard en de omvang van het diervoederbedrijf. Zij stellen relevante informatie in deze registers op verzoek ter beschikking van de bevoegde autoriteit.
2. Exploitanten van diervoederbedrijven houden in het bijzonder registers bij over:
 - a) het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en biociden;
 - b) het gebruik van genetisch gemodificeerd zaai- en pootgoed;
 - c) de aanwezigheid van ziekten die de veiligheid van primaire producten in het gedrang kunnen brengen;
 - d) de resultaten van analyses van monsters van primaire producten of andere voor diagnosedoeleinden genomen monsters die van belang zijn voor de voederveiligheid;
 - e) de bron en hoeveelheid van elk diervoeder dat het bedrijf binnenkomt en de bestemming en hoeveelheid van elk diervoeder dat het bedrijf verlaat.
3. Andere personen zoals dierenartsen, agronomen en landbouwtechnici mogen de exploitanten van diervoederbedrijven bijstaan bij het bijhouden van registers aangaande de activiteiten die zij op het landbouwbedrijf hebben verricht.

DEEL B

Aanbevelingen voor gidsen voor goede praktijken

1. Ingeval er nationale en communautaire gidsen zoals bedoeld in hoofdstuk III worden opgesteld, bevatten zij richtsnoeren voor goede praktijken met het oog op het onder controle houden van gevaren voor de primaire productie van diervoeders.
2. De gidsen voor goede praktijken bevatten afdoende informatie over gevaren tijdens de primaire productie van diervoeders en over de maatregelen om gevaren onder controle te houden, met inbegrip van de maatregelen die vervat zijn in communautaire en nationale wetgeving, of communautaire en nationale programma's, zoals:
 - a) het onder controle houden van verontreiniging door mycotoxinen, zware metalen en radioactief materiaal;
 - b) het gebruik van water, organisch afval en meststoffen;
 - c) het correcte en adequate gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en biociden en de traceerbaarheid ervan;
 - d) het correcte en adequate gebruik van geneesmiddelen voor diergeneeskundig gebruik en toevoegingsmiddelen voor diervoeders en de traceerbaarheid ervan;
 - e) de (bereiding, opslag en) traceerbaarheid van voedermiddelen;
 - f) de correcte verwijdering van dode dieren, afval en stromest;
 - g) beschermende maatregelen om de insleep van besmettelijke, via voeder op dieren overdraagbare ziekten te voorkomen en de verplichting om de bevoegde autoriteit daarvan in kennis te stellen;
 - h) procedures, praktijken en methoden om te waarborgen dat diervoeders onder adequate hygiënische omstandigheden worden geproduceerd, bereid, verpakt, opgeslagen en vervoerd, met inbegrip van doeltreffende reiniging en bestrijding van schadelijke organismen;
 - i) gedetailleerde gegevens met betrekking tot het bijhouden van registers.

Bijlage 8 Diervoederhygiëne verordening 183/2005 bijlage II

BIJLAGE II

VOORSCHRIFTEN VOOR DIERVOEDERBEDRIJVEN IN EEN ANDER STADIUM DAN DE PRIMAIRE PRODUCTIE VAN DIERVOEDERS, ZOALS BEDOELD IN ARTIKEL 5, LID 1

BEDRIJFSRUIMTEN EN UITRUSTING

1. Ruimten voor de be- en verwerking en de opslag van diervoeders, uitrusting, recipiënten, kisten, voertuigen en de onmiddellijke omgeving daarvan moeten schoon zijn en er moeten doeltreffende programma's voor de bestrijding van schadelijke organismen worden toegepast.
2. De indeling, het ontwerp, de constructie en de afmetingen van de bedrijfsruimten en uitrusting moeten zodanig zijn dat:
 - a) reiniging en/of ontsmetting op adequate wijze kunnen worden uitgevoerd;
 - b) het risico op fouten zo klein mogelijk is en verontreiniging, kruisverontreiniging en in het algemeen aantasting van de veiligheid en kwaliteit van het product zoveel mogelijk worden voorkomen. Machines die met diervoeder in aanraking komen, moeten na alle natte reinigingsprocessen worden gedroogd.
3. Bedrijfsruimten en apparatuur die bestemd zijn om te worden gebruikt voor het mengen en/of produceren moeten adequaat en regelmatig worden gecontroleerd volgens door de fabrikant voor de producten schriftelijk vastgelegde procedures.
 - a) Alle weeg- en meetapparatuur die bij de productie van diervoeders wordt gebruikt, moet op de te bepalen gewichten of volumes afgestemd zijn; de nauwkeurigheid ervan moet regelmatig worden nagegaan.
 - b) Alle mengapparatuur die voor de productie van diervoeders wordt gebruikt, moet afgestemd zijn op de te mengen gewichten of volumes en geschikt zijn om homogene mengsels en verdunningen te verkrijgen. De exploitanten moeten de doeltreffendheid van de mengapparatuur met betrekking tot de homogeniteit aantonen.
4. De bedrijfsruimten moeten voldoende door daglicht en/of kunstlicht worden verlicht.
5. Afvoervoorzieningen moeten geschikt zijn voor het beoogde doel; zij moeten zodanig ontworpen en geconstrueerd zijn dat elk risico van verontreiniging van de diervoeders wordt voorkomen.
6. Het voor de productie van diervoeders gebruikte water moet van voldoende kwaliteit voor dieren zijn; de waterleidingen moeten van inert materiaal zijn.
7. Rioolwater, afvalwater en regenwater worden op een zodanige wijze verwijderd dat de uitrusting en de veiligheid en kwaliteit van het diervoeder niet worden aangetast. Bederf en stof moeten onder controle gehouden worden om het binnendringen van schadelijke organismen te voorkomen.
8. Ramen en andere openingen moeten waar nodig zodanig zijn vervaardigd dat zij ondoorlaatbaar zijn voor schadelijke organismen. Deuren moeten goed sluiten en in gesloten toestand ondoorlaatbaar voor schadelijke organismen zijn.
9. Plafonds en voorzieningen aan het plafond moeten waar nodig zodanig zijn ontworpen, geconstrueerd en afgewerkt dat zich geen vuil kan ophopen en dat condens, ongewenste schimmelvorming en het loskomen van deeltjes waardoor de veiligheid en kwaliteit van de diervoeders kan worden aangetast, worden beperkt.

PERSONEEL

Diervoederbedrijven moeten over voldoende personeel beschikken met de vaardigheden en kwalificaties die vereist zijn voor de vervaardiging van de betrokken producten. Er moet een organigram worden opgesteld met een beschrijving van de kwalificaties

(bv. diploma's, beroepservaring) en verantwoordelijkheden van het leidinggevend personeel, dat ter beschikking moet worden gesteld van de bevoegde autoriteiten die belast zijn met de controle. Het volledige personeel moet duidelijk schriftelijk worden ingelicht over zijn taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden, met name bij wijzigingen, om de gewenste productkwaliteit te verkrijgen.

PRODUCTIE

1. De productieafdeling moet worden geleid door een persoon die de nodige kwalificaties bezit.
2. Exploitanten van diervoederbedrijven moeten zich ervan vergewissen dat de productiewerkzaamheden uitgevoerd worden volgens schriftelijk vastgelegde instructies en procedures om de kritieke punten van het productieproces te bepalen, te valideren en te beheersen.
3. Er moeten technische en organisatorische maatregelen worden genomen om kruisverontreiniging en fouten te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken. Er moeten voldoende passende middelen beschikbaar zijn om de controles tijdens het productieproces te verrichten.
4. Op de aanwezigheid van voor de gezondheid van mens of dier verboden voeders, ongewenste stoffen en andere verontreinigingen moet worden toegezien en er moeten adequate beheersingsstrategieën voorhanden zijn om het risico zo gering mogelijk te maken.
5. Afval en materiaal dat niet geschikt is als diervoeder, moet afgezonderd en geïdentificeerd worden. Indien in dergelijk materiaal gevaarlijke concentraties van geneesmiddelen voor diergeneeskundig gebruik, verontreinigingen of andere gevaren aanwezig zijn, moet het op adequate wijze worden verwijderd en mag het niet als diervoeder worden gebruikt.
6. Exploitanten van diervoederbedrijven nemen passende maatregelen om te waarborgen dat de geproduceerde producten effectief kunnen worden getraceerd.

KWALITEITSBEHEERSING

1. Waar relevant moet een persoon die de nodige kwalificaties bezit, met de kwaliteitsbeheersing worden belast.
2. Diervoederbedrijven moeten in het kader van een kwaliteitsbeheersingssysteem kunnen beschikken over een laboratorium met voldoende personeel en materieel.
3. Er moet een kwaliteitsbeheersingsplan op schrift gesteld en uitgevoerd worden dat met name de controle van de kritieke punten in het productieproces omvat, alsmede de procedures voor en de frequentie van de monsternemingen, de analysemethoden en de frequentie van de analyses en de naleving van de specificaties - en de bestemming, in geval van nietnaleving van de specificaties, - en dat geldt voor de verwerkte materialen tot en met de eindproducten.
4. De producenten moeten bijhouden welke grondstoffen in het eindproduct zijn gebruikt, om de traceerbaarheid te waarborgen.

Deze gegevens moeten toegankelijk zijn voor de bevoegde autoriteiten gedurende een periode die is afgestemd op het gebruik waarvoor de producten in de handel worden gebracht. Bovendien moeten, met het oog op de traceerbaarheid, volgens een vooraf door de fabrikant vastgestelde procedure, van de ingrediënten en van iedere partij producten die geproduceerd en in de handel worden gebracht, of van ieder afzonderlijk productiegedeelte (in geval van continuproductie), voldoende monsters genomen en bewaard worden (bij productie uitsluitend bestemd voor de eigen behoeften van de producent: regelmatig). Deze monsters moeten zodanig verzegeld en van etiketten voorzien worden dat zij gemakkelijk geïdentificeerd kunnen worden. Zij moeten zodanig worden bewaard dat verandering van de samenstelling of aantasting van het monster uitgesloten is. Zij moeten ter beschikking van de bevoegde autoriteiten worden gehouden gedurende een periode die is afgestemd op het gebruik waarvoor de diervoeders in de handel worden gebracht. In het geval van diervoeder voor dieren die niet voor menselijke consumptie bestemd zijn, moet de producent van het diervoeder alleen monsters van het eindproduct bewaren.

OPSLAG EN VERVOER

1. Verwerkte diervoeders worden gescheiden gehouden van onverwerkte voedermiddelen en toevoegingsmiddelen om kruisverontreiniging van het verwerkte diervoeder te vermijden; het gebruikte verpakkingsmateriaal moet deugdelijk zijn.
2. Diervoeders worden in geschikte recipiënten opgeslagen en vervoerd. Zij worden opgeslagen in ruimten die ontworpen en ingericht zijn en onderhouden worden met het oog op goede opslagomstandigheden en die uitsluitend toegankelijk zijn voor personen die daarvoor toestemming van de exploitant van het diervoederbedrijf hebben.
3. Diervoeders worden op een zodanige wijze opgeslagen en vervoerd dat zij gemakkelijk kunnen worden geïdentificeerd en dat verwarring of kruisverontreiniging wordt vermeden en bederf wordt voorkomen.
4. De voor vervoer, opslag, intern transport, hantering en weging gebruikte recipiënten en apparatuur moeten schoon zijn. Er moeten reinigingsprogramma's worden ingevoerd; de sporen van reinigings- en ontsmettingsmiddelen moeten zo klein mogelijk gehouden worden.
5. Bederf moet zo veel mogelijk worden voorkomen en onder controle gehouden worden om het binnendringen van schadelijke organismen te voorkomen.
6. Waar nodig moet de temperatuur zo laag mogelijk gehouden worden om condens en bederf te voorkomen.

BIJHOUDEN VAN GEGEVENS

1. Alle exploitanten van diervoederbedrijven, ook als zij uitsluitend een activiteit als wederverkoper uitoefenen zonder ooit het product in hun bedrijfsruimten ter beschikking te hebben, houden een register bij met relevante gegevens betreffende inkoop, productie en verkoop, aan de hand waarvan het diervoeder van de ontvangst tot aflevering inclusief uitvoer tot de eindbestemming doeltreffend kan worden getraceerd.
2. Exploitanten van diervoederbedrijven houden, behalve als zij uitsluitend een activiteit van wederverkoper uitoefenen zonder ooit het product in hun bedrijfsruimten ter beschikking te houden, een register bij met de volgende documentatie:
 - a) Documentatie inzake het productieproces en de controles
Diervoederbedrijven dienen te beschikken over een documentatiesysteem voor de omschrijving en ondervanging van de kritieke punten van het productieproces en voor de opstelling en uitvoering van een kwaliteitsbeheersingsplan. Zij dienen de resultaten van de controles te bewaren. Al deze documenten moeten bewaard worden om de productiehistorie van iedere in het verkeer gebrachte partij producten te kunnen traceren en in geval van klachten de verantwoordelijkheden te kunnen vaststellen.
 - b) Documentatie inzake de traceerbaarheid, met name:
 - i) toevoegingsmiddelen:
 - aard en hoeveelheid van de geproduceerde toevoegingsmiddelen, productiedatum en, indien van toepassing, nummer van de partij of van het productiegedeelte in geval van continuproductie;
 - naam en adres van de inrichting die de toevoegingsmiddelen krijgt aangeleverd, aard en hoeveelheid van de gebruikte toevoegingsmiddelen en, indien van toepassing, nummer van de partij of van het productiegedeelte in geval van continuproductie;
 - ii) in Richtlijn 82/471/EEG bedoelde producten:
 - aard van de producten en geproduceerde hoeveelheid, productiedatum en, indien van toepassing, nummer van de partij of van het productiegedeelte in geval van continuproductie;
 - naam en adres van de inrichtingen of gebruikers (inrichtingen of veehouders) aan wie deze producten zijn geleverd, met vermelding van aard en hoeveelheid van de geleverde producten en, indien van toepassing, nummer van de partij of van het productiegedeelte in geval van continuproductie.

iii) voormengsels:

- naam en adres van de fabrikanten of leveranciers van toevoegingsmiddelen, aard en hoeveelheid van de gebruikte toevoegingsmiddelen en, indien van toepassing, nummer van de partij of van het productiegedeelte in geval van continuproductie;
- productiedatum van het voormengsel en, indien van toepassing, partijnummer;
- naam en adres van de inrichting waaraan het voormengsel is geleverd, de leveringsdatum alsmede aard en hoeveelheid van het geleverde voormengsel en, indien van toepassing, partijnummer; iv) mengvoeders/voedermiddelen:
- naam en adres van de fabrikanten of leveranciers van toevoegingsmiddelen of voormengsels, aard en hoeveelheid van het gebruikte voormengsel en, indien van toepassing, partijnummer;
- naam en adres van de leveranciers van de voedermiddelen en aanvullende voedermiddelen en leveringsdatum;
- type, hoeveelheid en samenstelling van het mengvoeder;
- aard en hoeveelheid van de geproduceerde voedermiddelen of mengvoeders, met vermelding van de productiedatum, en naam en adres van de afnemer (bv. veehouder, andere exploitanten van diervoederbedrijven).

KLACHTEN EN TERUGROEPEN VAN PRODUCTEN

1. Exploitanten van diervoederbedrijven zetten een systeem op voor de registratie en behandeling van klachten.
2. Zij moeten, indien dat nodig blijkt, een systeem invoeren voor het snel terugroepen van producten die zich in het afzetcircuit bevinden. Zij dienen via schriftelijke procedures de bestemming van de teruggeroepen producten te omschrijven en voordat deze eventueel opnieuw in het verkeer worden gebracht, moeten zij opnieuw via een kwaliteitsbeheersingsprocedure beoordeeld worden.

Bijlage 9 Audits en resultaten in 2003

Onderstaande tabel geeft het aantal geconstateerde tekortkomingen in initiële en opvolgende audits aan, alsmede het aantal ingetrokken of niet-verlengde certificaten in 2003 (PDV, juni 2004).

Gegevens initiële audits	
Aantal ontvangen rapportages	341
Aantal geconstateerde categorie 1 tekortkomingen	0
Aantal geconstateerde categorie 2 tekortkomingen	95
Aantal geconstateerde categorie 3 tekortkomingen	753

Gegevens tussentijdse audits	
Aantal ontvangen rapportages	485
Aantal geconstateerde categorie 1 tekortkomingen	1
Aantal geconstateerde categorie 2 tekortkomingen	138
Aantal geconstateerde categorie 3 tekortkomingen	1.105

Gegevens verlengingsaudits	
Aantal ontvangen rapportages	184
Aantal geconstateerde categorie 1 tekortkomingen	0
Aantal geconstateerde categorie 2 tekortkomingen	71
Aantal geconstateerde categorie 3 tekortkomingen	671

Aantal mutaties en niet-verleende certificaten	
Aantal nieuw gecertificeerde locaties	1.522
Aantal verlengingen	709
Aantal ingetrokken/niet-verlengde certificaten	217

Meer dan 200 GMP+-certificaten zijn in 2003 ingetrokken of niet verlengd. Een deel van deze bedrijven (gevestigd in België) is overgestapt naar de Belgische GMP+-regeling. De overige bedrijven voldeden niet langer aan de voorwaarden van de GMP+-regeling of hebben op eigen verzoek de deelname beëindigd. Uit deze gegevens is niet bekend van hoeveel bedrijven het certificaat gedurende een bepaalde periode is geschorst. Niet-verlengde, ingetrokken of geschorste GMP+-certificaten worden gemeld via de PDV-website. Redenen van schorsing of intrekking worden hierbij uit privacy-overwegingen niet gegeven.